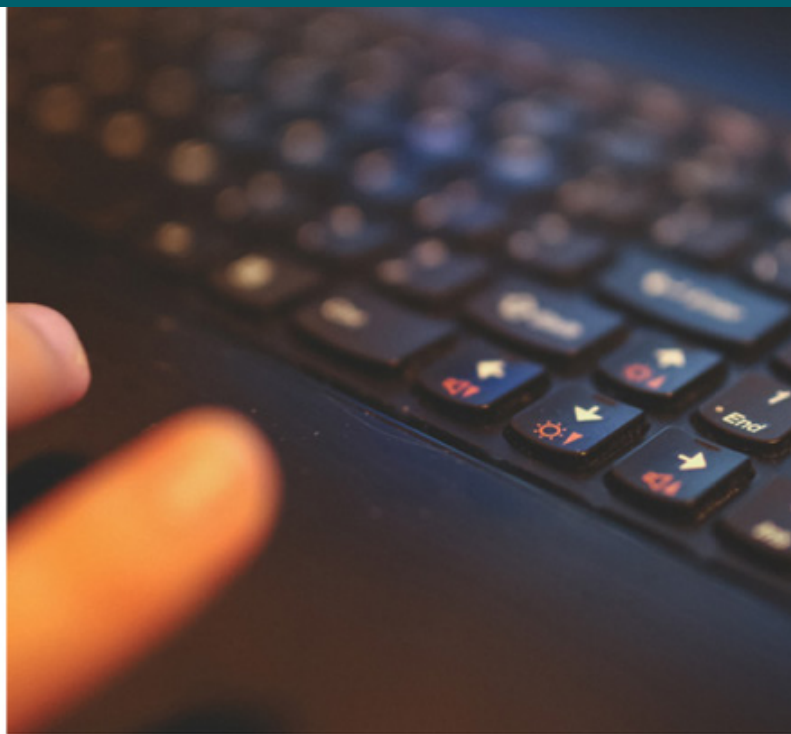

Gwasanaethau Hamdden a Llyfrgelloedd Awdurdodau Leol

Gorffennaf 2023

Senedd Cymru yw'r corff sy'n cael ei ethol yn ddemocrataidd i gynrychioli buddiannau Cymru a'i phobl. Mae'r Senedd, fel y'i gelwir, yn deddfu ar gyfer Cymru, yn cytuno ar drethi yng Nghymru, ac yn dwyn Llywodraeth Cymru i gyfrif.

Gallwch weld copi electronig o'r ddogfen hon ar wefan y Senedd:
www.senedd.cymru/SeneddTai

Gellir cael rhagor o gopïau o'r ddogfen hon mewn ffurfiau hygyrch, yn cynnwys Braille, print bras, fersiwn sain a chopïau caled gan:

Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai
Senedd Cymru
Bae Caerdydd
CF99 1SN

Ffôn: **0300 200 6565**
E-bost: **SeneddTai@senedd.cymru**
Twitter: **[@SeneddLlywLTai](https://twitter.com/SeneddLlywLTai)**

© **Hawlfraint Comisiwn y Senedd 2022**

Ceir atgynhyrchu testun y ddogfen hon am ddim mewn unrhyw fformat neu gyfrwng cyn belled ag y caiff ei atgynhyrchu'n gywir ac na chaiff ei ddefnyddio mewn cyd-destun camarweiniol na difrïol. Rhaid cydnabod mai Comisiwn y Senedd sy'n berchen ar hawlfraint y deunydd a rhaid nodi teitl y ddogfen.

Gwasanaethau Hamdden a Llyfrgelloedd Awdurdodau Leol

Gorffennaf 2023

Am y Pwyllgor

Sefydlwyd y Pwyllgor ar 23 Mehefin 2021. Ceir ei gylch gwaith yn:
www.senedd.cymru/SeneddTai

Aelodau cyfredol y Pwyllgor:

**Cadeirydd y Pwyllgor:
John Griffiths AS**
Llafur Cymru

Luke Fletcher AS
Plaid Cymru

Jayne Bryant AS
Llafur Cymru

Joel James AS
Ceidwadwyr Cymreig

Sam Rowlands AS
Ceidwadwyr Cymreig

Carolyn Thomas AS
Llafur Cymru

Roedd yr Aelod a ganlyn hefyd yn aelod o'r Pwyllgor yn ystod yr ymchwiliad hwn.

Mabon ap Gwynfor AS
Plaid Cymru

Cynnwys

Rhagair y Cadeirydd.....	5
Argymhellion.....	7
1. Cyflwyniad.....	10
Y cefndir.....	10
Ein hymchwiliad.....	10
Ymgynghoriad.....	11
Ymgysylltu.....	11
Casglu tystiolaeth yn ffurfiol.....	13
2. Fframwaith statudol a pholisi - Llyfrgelloedd.....	14
Deddf Llyfrgelloedd Cyhoeddus ac Amgueddfeydd.....	14
Safonau Llyfrgelloedd Cyhoeddus Cymru.....	16
Ein barn ni.....	21
3. Fframwaith statudol a pholisi - Hamdden.....	24
Deddfwriaeth.....	24
Fframwaith polisi.....	28
Ein barn ni.....	33
4. Modelau darparu.....	35
Darparu darpariaeth hamdden.....	42
Cyflwyno darpariaeth llyfrgell.....	46
Ein barn ni.....	50
5. Gwerth cymdeithasol.....	52
Ein barn ni.....	59
6. Cydleoli.....	61

Ein barn ni	65
7. Cymorth Ariannol	67
Ein barn ni	73
8. Cyllid cyfalaf a datgarboneiddio.....	76
Ein barn ni	80
Rhestr o sesiynau tystiolaeth lafar.....	82
Rhestr o'r dystiolaeth ysgrifenedig	84

Rhagair y Cadeirydd

Mae canolfannau hamdden a llyfrgelloedd awdurdodau lleol yn cyfoethogi bywydau cymunedau ledled Cymru. Maent yn darparu lle i bobl yn y cymunedau sydd o'u cwmpas gwrdd, cymryd amser allan, ehangu eu gwybodaeth a chefnogi eu hiechyd a'u llesiant. Maent hefyd yn gyswllt gweladwy rhwng yr hyn y mae trigolion yn ei gyfrannu drwy eu treth cyngor a'r gwasanaethau maent yn eu cael. Mae gwir werth cyfleusterau o'r fath i gymunedau yn aml yn dod yn fwy amlwg pan fydd gwasanaethau dan fygythiad.

Yn ystod y degawd diwethaf, mae cynghorau wedi ei chael hi'n anodd cynnal eu gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd lleol presennol. Mae cyfnod hir o gyni cyllidol, cyllidebau'n crebachu, pandemig byd-eang ac yn fwy diweddar, chwyddiant cyflym a chynnydd digynsail mewn costau ynni, wedi gorfodi cynghorau i ailasesu'r gwasanaethau y maent yn eu darparu. Yn aml, gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd sydd wedi gweld rhai o'r toriadau mwyaf i gyllidebau a newidiadau i'r arlwy, yn enwedig gan fod gwasanaethau hamdden cyhoeddus yn cael eu darparu yn ôl disgrisiwn. Gwnaethom ystyried a oes angen cryfhau fframweithiau statudol a fframweithiau polisi i ddiogelu'r gwasanaethau hanfodol hyn, gan gynnwys datblygu cysylltiadau cryfach â gwasanaethau iechyd a llesiant.

Mewn ymgais i gynnal eu gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd tra'n lleihau gwariant ar yr un pryd, mae nifer o gynghorau wedi ceisio darparu'r gwasanaethau hyn mewn ffordd wahanol. Rhai enghreifftiau o hyn yw sefydlu cwmnïau masnachu awdurdodau lleol, contractio trefniadau rheoli i sefydliadau di-elw, neu drosglwyddo asedau i grwpiau cymunedol. Roedd ein ymchwiliad yn archwilio'r modelau darparu amrywiol sy'n cael eu defnyddio, a'u manteision a'u hanfanteision. Datblygiad pellach a archwiliwyd gennym yw cydleoli cynyddol rhai gwasanaethau i 'hybiau' cymunedol, yn rhannol i arbed ar gostau, ond hefyd i wella hygyrchedd i'r ystod eang o wasanaethau a gynigir.

Clywsom am yr heriau ariannol a gweithredol y mae awdurdodau lleol yn eu hwynebu ar hyn o bryd wrth gynnal gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd. Mae costau ynni cynyddol wedi cael effaith sylweddol ar gyfleusterau hamdden yn benodol, yn enwedig y rhai sydd â phyllau nofio. Mae angen cymorth ychwanegol ar unwaith i'w helpu i lywio'r argyfwng presennol, ond mae angen buddsoddiad sylweddol hefyd mewn datgarboneiddio a moderneiddio cyfleusterau hamdden a llyfrgell. Mae gennym adeiladau sy'n heneiddio ledled Cymru sy'n anodd eu datgarboneiddio, a diffyg buddsoddiad cyfalaf. Mae angen i'n gwasanaethau

hamdden a llyfrgell fod yn addas ar gyfer y dyfodol, fel y gellir cyflawni'r manteision cymdeithasol ehangach hynny a godwyd yn ystod ein ymchwiliad.

Hoffwn ddiolch i bawb sydd wedi cyfrannu at ein hadroddiad.

John Griffiths AS

Cadeirydd,
Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai

Argymhellion

Argymhelliad 1. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn archwilio a ddylai gryfhau Deddf Llyfrgelloedd Cyhoeddus ac Amgueddfeydd 1964 i ddiogelu llyfrgelloedd rhag cau..... Tudalen 22

Argymhelliad 2. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn bwrw ymlaen â'i gwaith ar fframwaith Safonau Llyfrgelloedd Cyhoeddus Cymru fel mater o frys a'i bod yn rhoi diweddariad i'r Pwyllgor ar yr amserlenni ar gyfer cyflwyno'r fframwaith..... Tudalen 23

Argymhelliad 3. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn rhoi diweddariad i'r Pwyllgor ar gynnydd wrth ddatblygu Strategaeth Ddiwylliant newydd i Gymru ac yn egluro sut y bydd y strategaeth yn plethu â'r fframwaith safonau llyfrgell. Dylai hefyd egluro trefniadau ar gyfer cydweithio a symleiddio cyfrifoldebau Gweinidogol mewn perthynas â gwasanaethau llyfrgell a diwylliant. Tudalen 23

Argymhelliad 4. Dylai Llywodraeth Cymru adolygu effeithiolrwydd Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 wrth sicrhau bod gwasanaethau hamdden cyhoeddus yn cael eu darparu yng Nghymru. Dylai rannu ei chanfyddiadau gyda'r Pwyllgor..... Tudalen 33

Argymhelliad 5. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn arwain adolygiad cyflym o'r sefyllfa bresennol o ran darpariaeth gwasanaethau hamdden cyhoeddus yng Nghymru ac yn gweithio mewn partneriaeth â phartneriaid allweddol fel CLILC, Un Llais Cymru, Chwaraeon Cymru a CCGC i ystyried gwelliannau ar gyfer dyfodol gwasanaethau hamdden. Tudalen 34

Argymhelliad 6. Dylai Llywodraeth Cymru gymryd pob cam rhesymol i ddatblygu cysylltiadau cryfach rhwng gwasanaethau hamdden cyhoeddus a gwasanaethau iechyd. Dylai hyn gynnwys datblygu fframwaith polisi newydd ar gyfer gwasanaethau hamdden cyhoeddus, sy'n cysylltu'n agos â gwasanaethau iechyd a lles. Fel rhan o'r broses, dylid adolygu rôl Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus a Byrddau Partneriaeth Rhanbarthol wrth wella cydweithio rhwng gwasanaethau iechyd a gwasanaethau hamdden cyhoeddus. Tudalen 34

Argymhelliad 7. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn gweithio gydag awdurdodau lleol drwy CLILC i ddarparu cymorth, arweiniad a rhannu arferion gorau sy'n ymwneud â gwahanol fodelau o ddarparu gwasanaethau. Tudalen 51

Argymhelliad 8. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru, mewn cydweithrediad â phartneriaid llywodraeth leol, yn mynd ati'n rheolaidd i ddadansoddi a chyhoeddi data penodol i Gymru ar yr enillion gwerth cymdeithasol ar fuddsoddiad wrth ddarparu gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd..... Tudalen 60

Argymhelliad 9. Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru archwilio'r opsiynau ar gyfer sefydlu Tasglu Llyfrgelloedd i hyrwyddo gwerth llyfrgelloedd a'r cyfraniad y maent yn ei wneud i'w cymunedau a manteision cymdeithasol ehangach..... Tudalen 60

Argymhelliad 10. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru, gyda phartneriaid llywodraeth leol, yn monitro ac yn gwerthuso effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd cydleoli yng Nghymru hyd yma ac yn rhannu eu canfyddiadau ag awdurdodau lleol. Tudalen 66

Argymhelliad 11. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn gweithio gydag awdurdodau lleol drwy CLILC i sicrhau bod trafndiaeth, gan gynnwys gwasanaethau trafndiaeth gymunedol, yn ystyriaeth allweddol wrth wneud penderfyniadau ar gydleoli gwasanaethau. Tudalen 66

Argymhelliad 12. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn dyrannu £3.5 miliwn mewn cyllid canlyniadol i byllau nofio, yn enwedig y rhai a allai fod yn anhyfyw heb gymorth ychwanegol. Dylai Llywodraeth Cymru ddiweddarau'r Pwyllgor pan fydd penderfyniad ynghylch dyrannu'r £3.5 miliwn ychwanegol wedi'i wneud..... Tudalen 74

Argymhelliad 13. Rydym yn cymeradwyo argymhelliad y Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol y dylai Llywodraeth Cymru roi cyllid ychwanegol wedi'i dargedu i'r sectorau chwaraeon a diwylliant i helpu lleoliadau a sefydliadau sy'n wynebu'r posibilrwydd o orfod cau ond sydd â dyfodol cynaliadwy y tu hwnt i'r argyfwng uniongyrchol.
..... Tudalen 74

Argymhelliad 14. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn diweddarau'r Pwyllgor ar ba gymorth ariannol ychwanegol y bydd yn ei ddarparu i wasanaethau hamdden a llyfrgelloedd i ddelio â'r argyfyngau ynni a chostau byw presennol.
..... Tudalen 74

Argymhelliad 15. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn diweddarau'r Pwyllgor ar gynnydd i ddatblygu strategaeth i annog ysgolion cynradd i ddarparu gwersi nofio am ddim, a sut y mae'n gweithio gyda darparwyr hamdden ar y strategaeth hon..... Tudalen 75

Argymhelliad 16. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn archwilio sut y gall godi ymwybyddiaeth o'r cymorth i ddatgarboneiddio cyfleusterau hamdden a llyfrgelloedd..... Tudalen 80

Argymhelliad 17. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn buddsoddi mewn cefnogi datgarboneiddio ac adnewyddu cyfleusterau hamdden a llyfrgelloedd ledled Cymru. Dylai hyn gynnwys atebion tymor byr, yn ogystal â strategaeth hirdymor, i helpu awdurdodau lleol a darparwyr cyflenwi i wella effeithlonrwydd ynni eu cyfleusterau ar frys..... Tudalen 81

1. Cyflwyniad

Y cefndir

1. Mae llyfrgelloedd cyhoeddus a chanolfannau hamdden yn cynnig lle i bobl gyfarfod, gweithio, dysgu a chynnal eu hiechyd corfforol a meddyliol. Dros y degawd diwethaf, fodd bynnag, mae gwariant awdurdodau lleol ar wasanaethau hamdden a llyfrgelloedd wedi lleihau yn sylweddol. Mewn ymgais i gynnal y gwasanaethau hyn a lleihau gwariant ar yr un pryd, mae sawl awdurdod wedi trosglwyddo'r cyfrifoldeb dros gynnal rhai o'u gwasanaethau i gynghorau cymuned, grwpiau gwirfoddol a mentrau cymdeithasol. Yn ystod y cyfnod hwnnw, mae rhai cyfleusterau wedi cau, tra bod eraill wedi cael eu cydgrynhoi i ffurfio siopau un stop mwy o faint, sy'n darparu gwasanaethau ychwanegol fel cymorth tai neu gyngor ariannol.

2. Mae awdurdodau lleol yn defnyddio nifer o fodelau i ddarparu eu gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd. Mae'r rhain yn cynnwys y canlynol, ond heb fod yn gyfyngedig iddynt: darparu gwasanaethau yn fewnol yn unig, darparu gwasanaethau drwy drefniadau partneriaeth, darparu gwasanaethau drwy gwmnïau masnachu awdurdodau lleol, contractio trefniadau rheoli i sefydliadau di-elw, neu drosglwyddo asedau i grwpiau cymunedol.

Ein hymchwiliad

3. Yn ein sesiwn cynllunio strategol ar 20 Hydref 2022, gwnaethom nodi bod y gallu i gyflenwi gwasanaethau llywodraeth leol a'u cynaliadwyedd yn faes blaenoriaeth i'r Pwyllgor. Ym mis Rhagfyr 2023, gwnaethom benderfynu lansio ymchwiliad yn edrych yn benodol ar wasanaethau hamdden a llyfrgelloedd awdurdodau lleol, ac ym mis Ionawr 2023 cytunwyd ar y cylch gorchwyl canlynol:

- Cyflwr presennol y gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd a ddarperir gan awdurdodau lleol;
- Yr heriau ariannol a gweithredol y mae awdurdodau lleol yn eu hwynebu wrth gynnal y gwasanaethau cymunedol hanfodol hyn;
- Trefniadau a strategaethau ymadael awdurdodau lleol ar gyfer achosion lle nad yw'r modelau darparu amgen a ddefnyddir yn llwyddiannus;
- Sut mae'r broses o ddarparu gwasanaethau eraill a ddarperir gan awdurdodau lleol yn rhyngweithio â gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd;

- Sut mae awdurdodau lleol yng Nghymru yn defnyddio modelau amgen ar gyfer darparu gwasanaethau, a'r manteision canfyddedig sy'n gysylltiedig â'r modelau hynny;
- Arfer da o ran sicrhau cynaliadwyedd gwasanaethau lleol hamdden a llyfrgelloedd ar gyfer cenedlaethau'r dyfodol.

Ymgynghoriad

4. Lanswyd cais am dystiolaeth ysgrifenedig gennym ar 3 Chwefror. Cafodd yr ymgynghoriad 12 o ymatebion a daeth i ben ar 13 Mawrth 2023. Mae'r holl ymatebion i'r ymgynghoriad wedi eu cyhoeddi.

Ymgysylltu

5. Gwnaethom ymweld â nifer o ganolfannau hamdden a llyfrgelloedd fel rhan o'n hymchwiliad. Ar 16 Mawrth, ymwelodd yr Aelodau â'r gwasanaethau a ganlyn:

Canolfan Hamdden Glannau Dyfrdwy

6. Ers mis Medi 2017, mae Aura Cymru, Cymdeithas Budd Cymunedol (sy'n eiddo i gyflogeion y Cyngor), wedi bod yn gyfrifol am reoli'r rhan fwyaf o wasanaethau hamdden, llyfrgelloedd a threftadaeth Cyngor Sir y Fflint. Mae Canolfan Hamdden Glannau Dyfrdwy yn un o bedair canolfan hamdden yn Sir y Fflint sy'n cael eu rhedeg gan Aura, ond dyma'r unig ganolfan hamdden heb bwl nofio. Serch hynny, mae gan y ganolfan hamdden amrywiaeth o gyfleusterau, gan gynnwys llawr sgleftrio iâ, parc sgleftrio, caeau chwaraeon 3G a glaswellt, ystafelloedd ffitrwydd, sba a neuadd chwaraeon.

Canolfan Hamdden Plas Madoc

7. Mae Freedom Leisure yn gyfrifol am reoli holl gyfleusterau hamdden Cyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam, ac eithrio Plas Madoc. Mae'r ganolfan hamdden yng nghanol stad o dai yn un o ardaloedd mwyaf difreintiedig Cymru. Mae Ymddiriedolaeth Gymunedol Sblash yn rheoli'r gwaith o redeg Canolfan Hamdden Plas Madoc. Mae'n sefydliad elusennol nid-er-elw a sefydlwyd yn dilyn penderfyniad gan Gyngor Wrecsam i gau'r ganolfan hamdden yn 2014 er mwyn gwneud arbedion. Roedd y cyngor yn mynd i'w dymchwel, ond cafodd ei hailagor yn ddiweddarach y flwyddyn honno ar ôl i'r ymddiriedolaeth gymunedol gael ei ffurfio i gymryd yr awenau. Yr awdurdod lleol sydd biau'r adeilad o hyd, ac ar hyn o bryd mae'r adeilad yn cael ei brydlesu i'r ymddiriedolaeth.

Llyfrgell Gymunedol Gresffordd a'r Cylch

8. Ym mis Ionawr 2014, cyhoeddodd Cyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam y byddai'n cau nifer o gyfleusterau cymunedol mewn ymgais i wneud arbedion, yn cynnwys llyfrgell Gresffordd. Penderfynodd cymunedau Gresffordd, Marford a'r Orsedd sefydlu cwmni cyfyngedig drwy warant ac elusen gofrestredig i amddiffyn y llyfrgell rhag cau ac i gynnal ei gwasanaethau. Agorodd Llyfrgell Gresffordd a'r Cylch, o dan berchnogaeth gymunedol, ei drysau ar 6 Mai 2014. Mae'n cael ei rheoli a'i staffio'n gyfan gwbl gan wirfoddolwyr.

Canolfan Hamdden Castell-nedd

9. Mae Canolfan Hamdden Castell-nedd yn ganolfan hamdden newydd sbon gwerth miliynau o bunnoedd yng nghanol Castell-nedd. Mae'n cynnwys pwll nofio 25m, campfa 100 gorsaf, ystafell iechyd, gofod llawr manwerthu, cyfleusterau gofal plant, caffi a llyfrgell. Fe'i hadeiladwyd gan Gyngor Castell-nedd Port Talbot, ac fe'i hariannwyd yn rhannol gan Gronfa Trawsnewid Trefi Llywodraeth Cymru. Ymrwymodd yr awdurdod lleol i gontract gyda Celtic Leisure, elusen gofrestredig, yn 2003 i redeg ei gyfleusterau hamdden. Fodd bynnag, bydd rheolaeth dros wasanaethau hamdden yng Nghastell-nedd Port Talbot yn cael ei throsglwyddo'n ôl i'r cyngor yn fuan yn dilyn pleidlais gan gynghorwyr.

Llyfrgell Sarn

10. Mae Llyfrgell Sarn yn un o 11 llyfrgell sy'n gwasanaethu trigolion Cyngor Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr. Mae'n un o chwe llyfrgell "llawn amser" sy'n cael eu rhedeg gan Ymddiriedolaeth Ddiwylliannol Awen mewn partneriaeth â Chyngor Bwrdeistref Sirol Pen-y-bont ar Ogwr. Elusen gofrestredig yw Ymddiriedolaeth Ddiwylliannol Awen, sy'n cael ei llywodraethu gan Fwrdd Ymddiriedolwyr. Ar hyn o bryd mae'n gweithio ar draws tair ardal awdurdod (Pen-y-bont ar Ogwr, Blaenau Gwent a Rhondda Cynon Taf).

Casnewydd Fyw

11. Ymddiriedolaeth elusennol gofrestredig a chwmni cyfyngedig drwy warant yw Casnewydd Fyw ac mae'n rhedeg saith lleoliad chwaraeon a hamdden ledled Casnewydd. Wedi'i sefydlu ym mis Ebrill 2015, mae ganddi nifer o gampfeydd, pedwar pwll nofio, canolfan tennis a chyfleusterau chwaraeon eraill. Mae ganddi hefyd ganolfan theatr a chelfyddydau ranbarthol o'r enw Glan yr Afon. Mae Casnewydd Fyw yn cael ei llywodraethu gan fwrdd o ymddiriedolwyr ac mae'n cael ei gweithredu ar ran Cyngor Dinas Casnewydd.

Casglu tystiolaeth yn ffurfiol

12. Clywsom gan chwe phanel o dystion rhwng 23 Mawrth a 4 Mai 2023, cyn cymryd tystiolaeth gan Ddirprwy Weinidog y Celfyddydau, Chwaraeon a Thwristiaeth (“y Dirprwy Weinidog”) ar 24 Mai.

2. Fframwaith statudol a pholisi - Llyfrgelloedd

Deddf Llyfrgelloedd Cyhoeddus ac Amgueddfeydd

13. Mae myrdd o ofynion a dyletswyddau statudol wedi eu gosod ar gynghorau, yn cwmpasu meysydd gwasanaeth allweddol fel darpariaeth addysg leol, gofal cymdeithasol i oedolion a gwasanaethau plant, trafnidiaeth, priffyrdd a chynllunio, i enwi dim ond rhai. Ymhlith y gofynion statudol ar gynghorau y mae dyletswydd o dan Ddeddf Llyfrgelloedd Cyhoeddus ac Amgueddfeydd 1964 i ddarparu gwasanaeth llyfrgelloedd cynhwysfawr ac effeithlon i bawb sy'n dymuno defnyddio'r cyfleuster. Mae hefyd yn ei gwneud yn ofynnol i gynghorau sicrhau stoc ac argaeledd digonol o ran llyfrau, ac annog defnydd llawn o'r gwasanaeth llyfrgell. Fodd bynnag, nid yw'r Ddeddf yn diffinio beth yw gwasanaeth llyfrgell cynhwysfawr ac effeithlon, gan adael rhywfaint o le i gynghorau ddehongli hynny eu hunain.

14. Mewn tystiolaeth ysgrifenedig, dywedodd Sefydliad Siartredig Llyfrgellwyr a Gweithwyr Gwybodaeth Cymru ("CILIP") y canlynol am y Ddeddf hon:

"This Act rightly makes librarians proud of their sector and offers wider library stakeholders...a solid base from which to defend library services from cuts and diminishing standards of service.

The Act and its guarantee to provide library services across Wales offers the Welsh Government a network of consistent service delivery at the heart of local authorities."

15. Dywedodd GLL (Better) wrthym mai'r broblem gyda Deddf 1964 yw'r geiriau 'cynhwysfawr ac effeithlon':

"...it is how those words are defined. So, they are defined locally, and that places library services at risk. I think there would be merit in looking at the situation to see whether further protection could be built in So, there may be some merit in looking to see whether additional legislation would be helpful to make sure that the services that you value are retained."

¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.09.CILIP](#).

² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, p130

16. Yn ôl UNSAIN, mae angen i'r ddyletswydd statudol i ddarparu gwasanaethau llyfrgell fod yn fwy penodol oherwydd gellid dehongli'r ddyletswydd fel un i ddarparu dim ond un llyfrgell yn unig.³

17. Dywedodd CILIP y canlynol wrthym am Ddeddf 1964:

*"...it does a lot of heavy lifting across the UK, and it's useful for people to rally around when there are cuts threatened. But it doesn't do an awful lot. It's really important in a public sense and it's really important that it's there as a starting point, but it's up to us as stakeholders—that's SCL, that's the national library, it's the Government, it's organisations like CILIP—to then decide what that means for us today, now, and how we're going to implement that."*⁴

18. Cadarnhaodd y Dirprwy Weinidog mewn tystiolaeth lafar nad oes yr un o Weinidogion Cymru wedi defnyddio pwerau statudol o dan Ddeddf 1964 i ymyrryd a galw ymchwiliad lleol pan fydd awdurdod llyfrgell yn methu â darparu'r gwasanaeth gofynnol:

*"That's not to say that there haven't been discussions with local authorities over the years about the level of their public library services, and, generally, that's been sufficient in terms of being able to resolve any difficulties, and that's the route that we would prefer to go down."*⁵

19. Yn ôl y Dirprwy Weinidog, byddai cryfhau'r ddeddfwriaeth yn ei gwneud yn rhy gaeth ac yn gwneud gwasanaethau llyfrgell braidd yn fwy anhyblyg. Aeth ymlaen i ddweud

*"...the library services we would want to be delivering are based on the needs of a particular community, the local authorities are best placed to make that decision. So, we would see legislation as actually being more restrictive rather than kind of freeing it up and giving more clarity."*⁶

20. Cadarnhawyd hyn gan y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol mewn llythyr atom dyddiedig 6 Mehefin 2023:

³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 06 UNSAIN Cymru](#)

⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 212

⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 13

⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 15

“Mae gwasanaethau llyfrgell yn amrywio ledled Cymru a chyfrifoldeb awdurdodau lleol unigol yw penderfynu ar y trefniadau ar gyfer darparu eu gwasanaeth llyfrgell a hynny, gan ystyried anghenion eu cymunedau lleol. Ni fyddai'n briodol i Lywodraeth Cymru gyfyngu ar allu awdurdodau lleol i ddarparu gwasanaeth yn seiliedig ar anghenion lleol.

Gallai disgrifiad o wasanaeth llyfrgell sydd wedi'i ddiffinio'n fwy caeth ac sydd wedi'i ymgorffori mewn deddfwriaeth atal awdurdodau lleol rhag datblygu ac arloesi... Yr hyblygrwydd hwn yw'r rheswm dros y ffaith nad wyf wedi ystyried cysylltu'r fframwaith polisi i'r ddeddfwriaeth.”⁷

Safonau Llyfrgelloedd Cyhoeddus Cymru

21. Er mai'r awdurdodau lleol sy'n gyfrifol yn y pen draw am ddarparu gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd lleol, mae dyletswyddau o dan Ddeddf Llyfrgelloedd Cyhoeddus ac Amgueddfeydd 1964 yn ei gwneud yn ofynnol i Weinidogion Cymru wneud y canlynol:

“superintend and promote the improvement of the public library service provided by local authorities and to secure the proper discharge by local authorities of the functions in relation to libraries conferred upon them as library authorities under this Act.”

22. Ers 2002, mae Llywodraeth Cymru wedi cyflawni'r ddyletswydd hon drwy Safonau Llyfrgelloedd Cyhoeddus Cymru (“y safonau”) sy'n nodi eu disgwyliadau ar awdurdodau lleol o ran eu darpariaeth llyfrgell. Cafodd y fframweithiau hyn eu diwygio bob tair blynedd. Yn ôl y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol:

“Mae'r dull hwn wedi ein galluogi i fonitro lefel y darpariaethau yn ogystal â chefnogi ac annog prosesau o ddatblygu gwasanaethau newydd mewn llyfrgelloedd.”⁸

23. Yn 2017, cyhoeddodd Llywodraeth Cymru ei chweched fframwaith - Llyfrgelloedd cysylltiedig ac uchelgeisiol. Daeth y fframwaith hwn i ben yn 2020, gyda'r bwriad o barhau ag ef am flwyddyn arall er mwyn gallu adolygu a datblygu fframwaith newydd. Fodd bynnag, fe wnaeth y pandemig darfu ar y gwaith hwn.

⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, 15 Mehefin 2023, [Papur.10](#)

⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, 15 Mehefin 2023, [Papur.10](#)

24. Dywedodd CILIP mewn tystiolaeth ysgrifenedig fod y safonau wedi eu rhoi mewn sefyllfa gref i hyrwyddo a mesur safonau proffesiynol, ac y dylid eu hystyried fel llwybr i sicrhau darpariaeth gwasanaethau, proffesiynoldeb a gwasanaeth teg.⁹

25. Nododd GLL (Better) fod y safonau wedi bod yn ddefnyddiol ond nad ydynt wedi atal lleihad mewn cyllid o, er enghraifft, stociau llyfrau ledled Cymru.¹⁰

26. Yn yr un modd, dywedodd Ymddiriedolaeth Ddiwylliannol Awen fod y safonau wedi cyfrannu at sicrhau bod gan Ddeddf 1964 fwy o ddiffiniad er nad yw'n atal llyfrgelloedd rhag cau:

“...certainly speaking in Wales—and I think it’s been done better here than perhaps elsewhere in the UK—it has protected the library services. It doesn’t mean that libraries haven’t shut, but I do think that they’ve provided a framework whereby local authorities can be measured on their efforts and on their intentions around library services.”¹¹

27. Fodd bynnag, roedd diffyg safonau newydd wedi’u diweddarau yn destun pryder i Ymddiriedolaeth Ddiwylliannol Awen a rhanddeiliaid eraill. Dywedodd CILIP wrthym fod y diffyg safonau wedi’u diweddarau yn golygu eu bod yn hercian yn eu blaenau yn y chweched fframwaith i ryw raddau ar hyn o bryd.¹²

28. Clywsom alwadau bod angen i’r safonau gael eu hadolygu’n llwyr¹³ a’u hailwampio’n gyfan gwbl.¹⁴ Yn ôl Awen, mae’r safonau’n canolbwyntio gormod ar fewnbynau ac allbynau yn hytrach na mynd ati o ddifrif i sicrhau’r gwerth gorau a’r gwerth cymdeithasol!¹⁵

“I guess a question for Government is, ‘Why are you asking those questions? What are you doing with the information? Why does it matter how much is actually being spent? Should it be more the results of that expenditure?’ Because somebody could be spending millions on their library service; it doesn’t necessarily

⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 09 CILIP](#)

¹⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 130

¹¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 123

¹² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 180

¹³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 220

¹⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 125

¹⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 125

mean it's a good library service. So, I think it's really asking those deep questions as to why we want this information."¹⁶

29. Dywedodd Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru ("CLILC") ei bod yn amserol i'r fframwaith gael ei adolygu o ystyried y gwasanaethau y mae llyfrgelloedd bellach yn eu cynnig, gyda'r holl elfennau digidol a mwy.¹⁷ Dywedodd fod cydweithio â rhanddeiliaid allweddol, gan gynnwys Llywodraeth Cymru, yn allweddol, gyda'r Cyngorydd Rob Stewart yn datgan bod llywodraeth leol yn awyddus i fanteisio ar y cyfle i drafod, gwella, cydgynhyrchu, ailddylunio'r fframwaith. Nododd fod y model hwn o weithio yn well na defnyddio ffon di-fin a hynod aneffeithiol deddfwriaeth.¹⁸

30. O ran sut y dylai'r safonau newydd edrych, dywedodd Community Leisure UK Wales wrthym ei bod yn bwysig nad oes un cynnig sy'n addas i bawb:

*"There are some examples, we believe, of where the standards framework has ensured consistency. One example is free Wi-Fi across Welsh libraries—and there's the question: would it have been possible without that standards framework and the core entitlement? But one of the cautions that we would argue for is, obviously, every community is different and every community has different needs as well, so if it's about equity of access, it's important that there's not a one-size-fits-all offer."*¹⁹

31. Yn yr un modd, dywedodd Ymddiriedolaeth Ddiwylliannol Awen:

*"...libraries are now very vibrant spaces; they're very different wherever you go, they're very localised, and I think whatever framework we have in place needs to reflect that, and that they mean a great deal of different things to many, many different people."*²⁰

32. Clywsom ei bod yn bwysig i bobl hŷn yn benodol fod rôl llyfrgelloedd wrth gefnogi datblygiad sgiliau digidol yn cael ei chynnal. Yn ôl y Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru:

"Bydd hyn yn galluogi pobl hŷn sy'n dymuno datblygu sgiliau i fod ar-lein i gael hyfforddiant ffurfiol neu anffurfiol mewn

¹⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 143

¹⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 378

¹⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 383

¹⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 92

²⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2022, p113 - 115

amgylchedd croesawgar a chyfarwydd, gan helpu i wella cynhwysiant digidol. Fodd bynnag, mae llyfrgelloedd hefyd yn gweithredu fel ffynonellau gwybodaeth a chefnogaeth i'r bobl hŷn hynny nad ydynt yn gallu neu'n dewis peidio â chael mynediad i'r we, gan leihau gwaharddiad digidol. Mae hyn yn hanfodol.”²¹

33. Galwodd CILIP am i'r safonau gael eu defnyddio'n fwy effeithiol i fesur, datblygu a hyrwyddo llyfrgelloedd cyhoeddus yng Nghymru trwy eu lledaenu'n well a thrwy drafodaeth broffesiynol. Mae ei thystiolaeth ysgrifenedig yn mynd ymlaen i ddatgan y gellid defnyddio'r Safonau hefyd i fesur effaith toriadau cyllidebol i wasanaethau ac i gychwyn adborth ystyrllon i awdurdodau lleol sy'n mynd i'r afael â'r effaith hon.²²

34. Nododd Cymdeithas Prif Lyfrgellwyr Cymru (“SCL Cymru”) y diffyg cysylltiad rhwng y safonau a Deddf 1964. Galwodd am fwy o eglurder ynghylch yr hyn sy'n digwydd pan fydd awdurdodau wedi disgyn islaw'r hyn a ystyrir yn lefelau derbyniol o ddarpariaeth gwasanaethau:

“...what is missing is the monitoring of performance as it relates to the standards. So, what happens afterwards where, potentially, authorities may have fallen down below what would be seen as acceptable levels? What takes place then? So, that needs to be a bit clearer, I think.

And then, on its flip side, where things have gone really, really well, we need to use it as a vehicle to advocate for libraries, so people can understand what they are and what opportunities they present.”²³

35. Clywsom hefyd y gellid gwneud mwy o ran rhannu arferion gorau. Er enghraifft, dywedodd CILIP wrthym:

“I think librarians are obsessed, perhaps quite rightly, with who is not using their services, and that's very difficult to measure. But I think we do need to spend time...thinking about that in the new public library standards and how we do that. There are lots of really interesting cases across individual authorities, and sometimes individual libraries, where people are doing really

²¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.05.Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru](#)

²² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.09.CILIP](#)

²³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraffau 210-211

interesting work in these areas, but...it's not very strategic at a national level, and we'd really welcome that."²⁴

36. Yn yr un modd, dywedodd Community Leisure UK Cymru:

*"...there is great innovation happening across library services in Wales that can be applied in terms of programmes in other local authority areas as well. That isn't necessarily needed to be included in a standards framework, but is just generally in terms of sharing best practice."*²⁵

37. Yn ôl aelodau Community Leisure UK Cymru, un peth sydd ar goll o'r fframwaith presennol yw corff cenedlaethol i arwain datblygiad llyfrgelloedd cyhoeddus yng Nghymru.²⁶ Adleisiwyd hyn gan Ymddiriedolaeth Ddiwylliannol Awen a nododd nad oes corff cyhoeddus sy'n gyfrifol am lyfrgelloedd.²⁷ Dywedodd Un Llais Cymru y dylai rhwydweithiau presennol i rannu arferion gorau gael eu hystreyn i gynnwys cynghorau cymuned a thref.²⁸

38. Mynegodd CLILC bryderon mewn tystiolaeth ysgrifenedig fod y gwasanaeth llyfrgelloedd yn dioddef o "ddiffyg strategaeth... glir" ar lefel Llywodraeth Cymru.²⁹

39. Dywedodd y Dirprwy Weinidog wrthym fod swyddogion wedi dechrau gweithio ar y seithfed fframwaith dros yr haf.³⁰ O ran y gwaith y mae swyddogion Llywodraeth Cymru wedi bod yn ei wneud gyda phrif lyfrgellwyr ar y fframwaith newydd, dywedwyd:

*"...the nature of libraries is really changing, and we'd like the seventh framework to recognise that change but also to support and develop the kinds of changes that are proving to be so effective in libraries."*³¹

40. Dywedodd y Dirprwy Weinidog mai ei dealltwriaeth a'i disgwyliad oedd y byddai'r adolygiad yn ystyried newidiadau mewn anghenion digidol yn ogystal â chymdeithasol:

²⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 115

²⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 93

²⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 98

²⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 124

²⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 101

²⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.TI.CLILC](#)

³⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 26

³¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 27

“What we saw was a growth of digital provision through COVID, and I think we saw the benefits of that. It adds a whole new dimension to libraries. We would very much want to see that developed and made more consistent across all of our public libraries, so I would anticipate that being very much part of the seventh framework.”³² (para 29)

41. Dywedodd hefyd wrthym fod llyfrgelloedd yn rhan annatod o'r ystyriaethau ar gyfer y strategaeth ddiwylliant newydd. Aeth ymlaen i egluro:

“It will include how the library standards work. So, we've consulted with representatives of the libraries sector, and we're including them in the next phase of developing and reviewing the key themes, and developing the strategy. The strategy covers four areas of culture, and libraries being one of those significant areas. They've all got equal value and equal importance within the strategy, and I'm hoping that that will be published later this year.

It's developing the library standards and the culture strategy in tandem. So, again, I don't want to see the two things sitting separately, because the culture strategy clearly needs to inform the library standards as well. So, that's why it's important that we make sure that there is that close relationship between library officials, people working on the culture strategy, and the development of the framework.”³³

Ein barn ni

42. Nid oedd gan y dystion deimladau cryf o blaid neu yn erbyn deddfu ar gyfer darpariaeth llyfrgelloedd cyhoeddus yng Nghymru, er i rai nodi, er gwaethaf fframwaith penodol yng Nghymru, nad yw wedi atal erydu cyllid nac wedi atal llyfrgelloedd rhag cau. Felly, rydym yn cytuno â thystion bod yn werth edrych i weld a ellid cynnwys rhagor o fesurau amddiffyn yn y fframwaith presennol i helpu i ddiogelu mwy o lyfrgelloedd rhag cael eu cau. Wedi'r cyfan, mae llyfrgelloedd yn ganolfannau cymunedol, sy'n cynnal amrywiaeth eang o wasanaethau a gweithgareddau, nid dim ond y gallu i fenthgy llyfrau.

³² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 29

³³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraffau 31-32

43. Er y gallai fod lle i gryfhau'r ddeddfwriaeth i atal llyfrgelloedd rhag cau, credwn y dylai'r gwasanaethau llyfrgell sy'n cael eu darparu fod yn seiliedig ar angen cymuned ac mai awdurdodau lleol sydd yn y sefyllfa orau i wneud penderfyniadau ynghylch darpariaeth eu gwasanaeth llyfrgell. Ni chawsom ein darbwyllo o rinweddau ymgorffori diffiniad mwy rhagnodol o wasanaeth llyfrgell mewn deddfwriaeth, yn enwedig pan allai hyn rwystro gallu awdurdodau lleol a phartneriaid cyflenwi i ddatblygu eu darpariaeth ac i arloesi. Clywsom am y gwaith arloesol sy'n cael ei wneud mewn llyfrgelloedd ledled Cymru i ymgysylltu â chymunedau, a chawsom weld hyn drosom ein hunain, ac ni fyddem am weld hyn yn lleihau mewn unrhyw ffordd. Fodd bynnag, dylai unrhyw gamau i gryfhau'r ddeddfwriaeth yn y dyfodol i atal llyfrgelloedd rhag cau ystyried bod 'gwasanaeth llyfrgell' heddiw yn wahanol iawn i'r hyn ydoedd ym 1964 pan gyflwynwyd y Ddeddf.

44. Nodwn nad oes gan Lywodraeth Cymru unrhyw gynlluniau i gryfhau Deddf Llyfrgelloedd Cyhoeddus ac Amgueddfeydd 1964. Fodd bynnag, byddem yn ei hannog i ailystyried y penderfyniad hwn a rhoi ystyriaeth bellach i a ddylid cryfhau'r fframwaith statudol.

Argymhelliad 1. Rydym yn argymhell bod Lywodraeth Cymru yn archwilio a ddylai gryfhau Deddf Llyfrgelloedd Cyhoeddus ac Amgueddfeydd 1964 i ddiogelu llyfrgelloedd rhag cau.

45. O ystyried datblygiadau ac arloesedd diweddar ym maes gwasanaethau llyfrgell yng Nghymru, wedi'u gyrru'n rhannol o ganlyniad i'r pandemig a'r heriau costau byw, rydym yn bryderus am y diffyg fframwaith Safonau Llyfrgelloedd Cyhoeddus Cymru newydd, wedi'i ddiweddarau. Clywsom alwadau i ailwampio'r safonau yn llwyr i adlewyrchu'r gwasanaethau y mae llyfrgelloedd bellach yn eu darparu a datblygiadau digidol. Gyda'r amser sylweddol sydd wedi mynd heibio ers y fersiwn ddiwethaf, rydym yn mawr obeithio na fydd y seithfed fframwaith yn seiliedig i raddau helaeth ar y fframwaith presennol. O ran yr hyn y dylai'r safonau newydd ei ddarparu, credwn y dylent ganiatáu hyblygrwydd. Rydym yn cytuno â thystion y byddai cynnig un maint addas i bawb yn anaddas er mwyn caniatáu ar gyfer gwahaniaethau yn ôl ardal ac anghenion cymunedau lleol. Hoffem hefyd weld cyfleoedd i rannu arferion gorau wedi'u hymgorffori yn y fframwaith. Mae gwaith pwysig ac effeithiol ar y gweill ar draws llyfrgelloedd yng Nghymru, a byddai annog rhannu arferion gorau drwy'r fframwaith yn helpu awdurdodau lleol i ddarparu eu gwasanaethau mewn ffyrdd arloesol, gan wneud y defnydd gorau o'r adnoddau sydd ar gael.

46. Clywsom alwadau am fwy o gysylltiad rhwng Deddf Llyfrgelloedd Cyhoeddus ac Amgueddfeydd 1964 a Safonau Llyfrgelloedd Cyhoeddus Cymru, a mwy o

egllurder ynghylch yr hyn sy'n digwydd pan fydd awdurdodau'n disgyn islaw'r hyn a ystyrir yn "lefelau derbyniol" o ddarpariaeth gwasanaethau. Nodwn, fodd bynnag, fod y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol wedi dewis peidio ag ystyried cysylltu'r fframwaith polisi â'r ddeddfwriaeth. Bydd hyn, medd y Gweinidog, yn galluogi awdurdodau lleol i gadw'u hyblygrwydd o ran y lefel o wasanaethau a'r math o wasanaethau llyfrgell y maent yn eu darparu. Fodd bynnag, byddem yn annog unrhyw ddangosyddion perfformiad ac ansawdd yn iteriad newydd y safonau i adlewyrchu'r chwyldro digidol a'r trawsnewid yn y modd y caiff gwasanaethau llyfrgell eu darparu yn ystod y blynyddoedd diwethaf.

47. Clywsom gan y Gweinidog fod llyfrgelloedd yn rhan annatod o'r ystyriaethau ar gyfer y strategaeth ddiwylliant newydd a bod y strategaeth a'r seithfed fersiwn o'r safonau llyfrgell yn cael eu datblygu ochr yn ochr â'i gilydd. Rydym yn cefnogi'r dull hwn i'r carn, sy'n sicrhau nad yw gwaith o'r fath yn cael ei wneud mewn seilios. Yn ein barn ni, mae hyn yn arbennig o bwysig gan ein bod yn bryderus bod gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd yn aml yn cael eu hanwybyddu neu eu tanbrizio yng nghyd-destun ehangach darpariaeth gwasanaethau cyhoeddus. Felly, byddem yn annog gweithio mewn modd cydgysylltiedig i ail-lunio'r ffordd y darperir gwasanaethau llyfrgell. Fodd bynnag, nodwn fod gan y Gweinidog Cyllid a Llywodraeth Leol gyfrifoldeb am llyfrgelloedd cyhoeddus, a bod Dirprwy Weinidog y Celfyddydau, Chwaraeon a Thwristiaeth yn gyfrifol am ddatblygu'r strategaeth ddiwylliant newydd. O ganlyniad i hyn, rydym yn bryderus na fydd materion sy'n ymwneud â llyfrgelloedd cyhoeddus yn flaenoriaeth neu'n eitem reolaidd ar yr agenda mewn cyfarfodydd Gweinidogol. Felly, byddem yn ddiolchgar pe gallai Llywodraeth Cymru ddarparu eglurder ar gyfrifoldebau a'r dull a gymerir gan Weinidogion a swyddogion i weithio ar y cyd ac yn effeithiol ar y strategaeth ddiwylliant a'r safonau llyfrgell newydd.

Argymhelliad 2. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn bwrw ymlaen â'i gwaith ar fframwaith Safonau Llyfrgelloedd Cyhoeddus Cymru fel mater o frys a'i bod yn rhoi diweddariad i'r Pwyllgor ar yr amserlenni ar gyfer cyflwyno'r fframwaith.

Argymhelliad 3. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn rhoi diweddariad i'r Pwyllgor ar gynnydd wrth ddatblygu Strategaeth Ddiwylliant newydd i Gymru ac yn egluro sut y bydd y strategaeth yn plethu â'r fframwaith safonau llyfrgell. Dylai hefyd egluro trefniadau ar gyfer cydweithio a symleiddio cyfrifoldebau Gweinidogol mewn perthynas â gwasanaethau llyfrgell a diwylliant.

3. Fframwaith statudol a pholisi – Hamdden

Deddfwriaeth

48. Er bod dyletswyddau hirsefydlog ar gynghorau i ddarparu gwasanaethau llyfrgelloedd i drigolion, nid yw'r un peth yn wir am wasanaethau hamdden. Nid oes deddf sy'n ei gwneud yn ofynnol i gynghorau ddarparu gwasanaethau hamdden i'w trigolion – yn hytrach maent yn cael eu darparu yn ôl disgrisiwn.

49. Mae Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 yn ei gwneud yn ofynnol i gyrff cyhoeddus yng Nghymru, yn cynnwys cynghorau, ystyried effaith hirdymor eu penderfyniadau polisi a chyllidebol. Sefydlodd y Ddeddf saith nod llesiant i sicrhau bod pawb yn gweithio tuag at yr un diben ac yn atgyfnerthu pwysigrwydd darpariaeth hamdden yng Nghymru. Ymhlith y saith nod llesiant y mae'n rhaid i gyrff cyhoeddus weithio tuag at eu cyflawni sy'n berthnasol i ddarpariaeth hamdden a llyfrgelloedd mae:

- Cymru iachach - cymdeithas lle mae llesiant corfforol a meddyliol pobl cystal â phosibl a lle deallir dewisiadau ac ymddygiadau sydd o fudd i iechyd yn y dyfodol.
- Cymru â diwylliant bywiog lle mae'r Gymraeg yn ffynnu - cymdeithas sy'n hyrwyddo ac yn gwarchod diwylliant, treftadaeth a'r Gymraeg, ac sy'n annog pobl i gyfranogi yn y celfyddydau, chwaraeon a gweithgareddau hamdden.

50. Nododd Cymdeithas Chwaraeon Cymru ("WSA") yn eu tystiolaeth ysgrifenedig fod hamdden, am nad yw'n wasanaeth statudol, wedi bod yn un o'r meysydd cyllidebol cyntaf i ddod dan bwysau wrth i gyllid gael ei wasgu.³⁴

51. Yn yr un modd, clywsom gan Cwmpas mai gwasanaethau nad ydynt yn rhai statudol, mewn cyfnodau anodd, fydd y cyntaf i deimlo'r effaith pan fydd yn rhaid gwneud penderfyniadau anodd, felly mae'n werth ystyried a ddylid gosod gwasanaethau hamdden ar sail statudol:

"...if we go back to 2010, the debates were that, actually, this isn't statutory—obviously, social services is statutory, education is statutory—and when the public sector had to make some difficult decisions, some of the first decisions were based

³⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.07 Cymdeithas Chwaraeon Cymru](#).

around this agenda. If you think of us in Wales, we are a nation that created the well-being of future generations Act, and if we all agree on the whole well-being part of this and the prevention part of this work that we do, then maybe it does need to be on the same, similar statutory footing.”³⁵

52. Dywedodd GLL (Better) y byddai'n croesawu'r canlynol:

“simple legislation, saying that there needs to be a health and leisure strategy that ensures that the leisure centre service joins up with the health service would be good.”³⁶

53. Cytunodd WSA fod angen archwilio'r opsiynau ar gyfer deddfu. Fodd bynnag, nododd fod deddfwriaeth bresennol ar ffurf Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol wedi helpu i grisialu'r sefyllfa o ddarparu gwasanaethau hamdden cyhoeddus, ond nid yw'n siŵr a yw'n mynd yn ddigon pell³⁷. Yn ei thystiolaeth ysgrifenedig, argymhellodd WSA y dylid gwneud y canlynol:

“Strengthening existing duties in the Future Generations Act and ensuring ongoing delivery of accessible, affordable local services in Welsh communities.”³⁸

54. Yn yr un modd, cyfeiriodd Nofio Cymru, a ddywedodd y byddai'r syniad o ddeddfu yn ymateb arbennig o gryf, at Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol:

“I think the framework is there across the well-being of future generations Act...I think there's a very strong will across Wales, across all of our partners to do this...I'd like to think that the will and the overall strategy and ambition for Wales would override any need to legislate. But, clearly, if that's not happening, then, we run out of alternatives.”³⁹

55. Cwestiynodd Community Leisure UK Cymru bwrpas deddfu ar gyfer gwasanaethau hamdden cyhoeddus, gan gyfeirio ar wasanaethau llyfrgell a dweud nad yw Deddf 1964 yn eu hamddiffyn rhag cau. Roedd Community Leisure UK Cymru hefyd yn credu bod Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol yn darparu:

³⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 68

³⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 135

³⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2022, paragraff 217

³⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.07.Cymdeithas.Chwaraeon.Cymru](#)

³⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 218

“...some statutory protection for leisure and library services, because the associated well-being goals play a significant role, actually, in safeguarding leisure and library services in Wales.”⁴⁰

56. Yn ôl Chwaraeon Cymru, heb ystyried Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, bydd y penderfyniad i gadw cyfleusterau ar agor, neu eu hagog am lai o oriau, yn seiliedig ar fanteision canfyddedig gwneud hynny yn erbyn y llinell isaf.⁴¹ Fodd bynnag, nododd fod y Ddeddf wedi helpu i ehangu'r safbwynt ynghylch yr hyn yw'r llinell isaf honno'n sylweddol:

“I think that we have all come to the nature of it being a bit of a false economy to cut back on leisure services and library services. Ultimately, that's going to have a knock-on effect on education, health, social services, et cetera, in the longer term, which will potentially be more expensive to the public purse if we're having to deal with the impacts of not providing those benefits. But I think the Act is there, at the moment, more as a carrot than a stick, and I don't think that is necessarily a bad thing. It is about using the Act to empower social change and to think broadly and long term about these things. But, ultimately, I don't think, if we're being really honest about it, that people are making determined decisions to keep things open, or at a certain level of service, based entirely on the future generations Act.”⁴²

57. Roedd UNSAIN Cymru yn glir ynghylch yr hyn y credai y dylai'r flaenoriaeth fod, gan ddweud pe bai gan gynghorau ddigon o gyllid, ni fyddem o reidrwydd yn edrych i weld a oes angen deddfu i ddod â chynghorau i drefn ynghylch hyn:⁴³

“...it is a bit of a chicken-and-egg situation; I think the lack of funding has meant that we've got a disparagement and a completely varied provision in terms of quality and quantity. So, essentially, it's, 'How can we get consistency clearly?' Well, I think we get consistency by improving funding to local government. But I think there is a role for clarification and tightening up on legislation. But I'm not one who supports over-prescriptiveness for councils, because I believe councils are

⁴⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 75

⁴¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 79

⁴² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 80

⁴³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 276

responsible to their communities, and within a framework, they work well if properly and adequately funded.”⁴⁴

58. Tynnodd Aura Cymru sylw at yr angen am gyllid digonol hefyd:

“Legislation may help...But what would be incredibly helpful in future, because we have received support from Welsh Government via local authority, is, if funds were made available for leisure services in particular, that, when they get passed on to local authorities, they’re ring-fenced in some way so that, when there are difficult financial pressures for local authorities, that actually helps protect some of the support.”⁴⁵

59. Dywedodd CLILC hefyd fod hwn yn fater ariannol. Roedd y Cynghorydd Rob Stewart yn gobeithio nad oedd angen deddfwriaeth, gan ddweud:

“You can have all the legislation you want, but the funding needs to be provided, and that’s the bottom line in all of this. Otherwise, you will leave local authorities with the unenviable task of rediverting resources from education or social care to meet their legislative requirements.”⁴⁶

60. Aeth y Cynghorydd Carwyn Jones ymlaen i ddweud:

“We shouldn’t spend time or resources making legislation in these areas, because these areas are so important to residents across Wales, so the most important thing that we can do is get together in partnership to see what the strategy and policy is for the future, so that we can improve the estate and the provision over the next 10, 20 or 30 years.”⁴⁷

61. Mae papur tystiolaeth y Dirprwy Weinidog yn nodi’r pryderon o fewn y sector hamdden y gallai’r amgylchedd ariannol heriol i awdurdodau lleol “arwain at leihau neu resymoli gwasanaethau dros y blynyddoedd nesaf”. Mae’r papur yn myfyrio ar y ffaith nad yw “gwasanaethau hamdden yn cael eu gwarchod fel gwasanaeth statudol fel y mae’r gwasanaethau llyfrgell”, ond nid yw’n trafod y posibilrwydd o ddeddfu yn y maes hwn.⁴⁸

⁴⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 277

⁴⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 137

⁴⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 374

⁴⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 376

⁴⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, 24 Mai 2023, [Papur 5](#).

62. Mewn tystiolaeth lafar, dywedodd y Dirprwy Weinidog wrthym y byddai deddfu ar gyfer darparu gwasanaethau llyfrgell yn gorbwyso'r manteision canfyddedig yn ôl pob tebyg. Esboniodd:

*"...this is an area of public service provision that is best determined by the local authority in terms of what the needs of their communities are. So, local authorities will consider what leisure services they provide in accordance with the requirements of the well-being of future generations Act, and I wouldn't want a further layer of legislation to sit either above that or between that that restricts what local authorities do."*⁴⁹

Fframwaith polisi

63. Nid oes dyletswydd ar Weinidogion Cymru i arolygu a hyrwyddo gwelliannau mewn gwasanaethau hamdden cyhoeddus ar hyn o bryd, er bod gan Lywodraeth Cymru sawl strategaeth i **annog mwy o bobl i gymryd rhan mewn chwaraeon a gweithgareddau hamdden corfforol yn fwy cyffredinol**.

64. Dywedodd GLL (Better) wrthym y byddai'n dymuno gweld dyletswyddau'n cael eu rhoi ar lywodraeth genedlaethol a llywodraeth leol i gyhoeddi strategaeth iechyd a hamdden i sicrhau bod y gwasanaeth canolfannau hamdden yn cysylltu â'r gwasanaeth iechyd. Aeth GLL ymlaen i ddweud:

*"It would be helpful if local authorities were forced to have a coherent leisure strategy... I think that would give clarity to everybody, including our colleagues in the health service, so people knew what to expect for a universal leisure service."*⁵⁰

65. Dywedodd Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru fod "gallu cadw'n actif yn hanfodol er mwyn galluogi pawb i heneiddio'n dda".⁵¹

66. Yn eu tystiolaeth ysgrifenedig, galwodd Cymdeithas Chwaraeon Cymru am waith trawslywodraethol gwell i gefnogi gwasanaethau hamdden cyhoeddus.⁵² Yn ôl y Gymdeithas, un o'r heriau presennol yw nad yw lle chwaraeon o amgylch rhai o'r byrddau gwneud penderfyniadau yn glir:

⁴⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 20

⁵⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2022, paragraff 132

⁵¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.05.Comisiynydd.Pobl.Hŷn.Cymru](#)

⁵² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.07.Cymdeithas.Chwaraeon.Cymru](#)

“...for example, in the public services boards, there isn't necessarily always a place for sport, and that may change now that Sport Wales is beginning to roll out the regional partnership model. I think that's one of the key areas of alignment that could happen. Sport's role and voice in, for example, the national exercise referral system has been tricky, and the level of subsidy that is provided to the national exercise referral system has been unchanged for the better part of a decade now. That's made delivery of it increasingly challenging. I think all of that comes back to how sport doesn't always have access to the decision makers in the right places, in education policy, in health policy...”⁵³

67. Yn ei thystiolaeth ysgrifenedig, argymhellodd y Gymdeithas fel a ganlyn:

“The key role of leisure services in delivering against our mix of priorities in sport, public health and community wellbeing should allow for a clear and defined place for physical activity in Governance and decision making within public service boards, Local Authority cabinets, the Welsh Government etc.”⁵⁴

68. Eglurodd Chwaraeon Cymru ei fod yn gweithredu rhaglen flaenllaw sy'n ymwneud â'i waith o ddarparu chwaraeon mewn awdurdodau lleol, a buddsoddi ynddynt:

“Mae'r model Partneriaeth Chwaraeon Rhanbarthol (RSP) yn elfen allweddol yn y gwaith o annog mwy o gydweithio o ran adnoddau, arbenigedd a chyfleoedd ymhlith cyrff cyhoeddus a phartneriaid mewn ardal leol.

Drwy'r Partneriaethau hyn, mae Chwaraeon Cymru yn hwyluso partneriaethau sy'n mynd y tu hwnt i ddarparwyr chwaraeon traddodiadol. Mae hyn yn golygu dod â gwahanol wasanaethau awdurdodau lleol ynghyd â chwaraeon a hamdden, ond hefyd partneriaid gwahanol gan gynnwys prifysgolion, cymdeithasau tai, elusennau'r trydydd sector, Cyrff Rheoli Cenedlaethol Chwaraeon ac eraill sy'n gallu gwella a chyflymu newid yn yr hyn y gall chwaraeon ei gynnig.

⁵³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 227

⁵⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 07 Cymdeithas Chwaraeon Cymru](#)

Cyflawnwyd y newid hwn drwy gyd-fynd â pholisiau gweithio rhanbarthol Llywodraeth Cymru a dymuniad i gefnogi cyfleoedd sy'n gallu mynd i'r afael â'r anghydraddoldebau ystyfnig o ran cyfranogiad ymhlith gwahanol adrannau o'r gymuned. Mae hefyd yn gydnabyddiaeth bod gan awdurdodau lleol nifer o ofynion sy'n darparu gwasanaethau hanfodol i'w poblogaethau, a gyda dulliau gweithio clyfar ar draws cyrff cyhoeddus, elusennau, a mentrau sy'n darparu cynigion hamdden, dylai chwaraeon a gweithgarwch corfforol ar draws ardal ddod yn fwy cynaliadwy.”⁵⁵

69. Ym mis Rhagfyr 2022, cyhoeddodd Sport England **adroddiad** yn gwerthuso cyflwr presennol gwasanaethau c]hwaraeon a hamdden cyhoeddus yn Lloegr. Yn ôl Community Leisure UK Cymru, un o'r pethau cadarnhaol a ddaeth o'r adroddiad yw bod Sport England wedi datgan yn hollol glir fwriad i hamdden cyhoeddus ddod yn wasanaeth llesiant gweithredol, a chael ei gydnabod felly. Aeth ymlaen i ddweud:

“...I think that is something that would be very welcomed by public leisure operators, to have that collective commitment to say, ‘Actually, public leisure is more than sport, physical activity; leisure is actually there for health and well-being.”⁵⁶

70. Dywedodd Un Llais Cymru wrthym y byddent am gyfrannu at adolygiad o wasanaethau hamdden ac:

“...it’s a conversation to be had between the WLGA, One Voice Wales and the WCVA, as to how this could be possibly taken forward in collaboration with Welsh Government.”⁵⁷

71. Roedd Chwaraeon Cymru yn teimlo mai CLILC fyddai'r corff mwyaf priodol i gynnal adolygiad.⁵⁸ Ar y llaw arall teimlai CLILC y dylai Llywodraeth Cymru arwain unrhyw adolygiad o'r fath, mewn partneriaeth ag eraill. Awgrymodd y Cynghorydd Carwyn Jones:

“Chwaraeon Cymru rownd y bwrdd, yr awdurdodau, y WLGA, y chwaraewyr hanfodol, yr FAW, pobl fel yna sydd efo rhan, sydd yn rhanddalwr yn y sector yma yng Nghymru. A dwi'n meddwl

⁵⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, **LLALLS.03.Chwaraeon Cymru**

⁵⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 115

⁵⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 113

⁵⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 107

rhyngom ni i gyd buasem ni'n gallu cael gweledigaeth i'r dyfodol fel y medrwn ni i gyd gynllunio am y blynyddoedd i ddod."⁵⁹

72. Aeth y Cynghorydd Rob Stewart ymlaen i ddweud:

*"I think the last thing we'd want to do is to have a strategy created in isolation and then provide it without any funds to deliver it. So, I think it's an opportunity for us to work together to do develop something really good."*⁶⁰

73. Cynhaliodd y Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol ymchwiliad, **Cymryd rhan mewn chwaraeon mewn ardaloedd difreintiedig**; Yn ôl adroddiad y Pwyllgor, er bod gweithgarwch corfforol yn cael ei grybwyll mewn dogfennau polisi, anaml iawn y mae'n ddangosydd allweddol o lwyddiant. Ymhelaethodd yr Athro Melitta McNarry ar y pwynt hwn drwy ddweud wrth y Pwyllgor:

*"We really do need to start joining up policies and having policies that work to address these multiple things, using probably a whole-system approach, and thereby accounting for the fact that not one of those things happens in isolation. So, we can't just take education, we can't just take health and then look to treat them independently; we need to start looking at their intersections and interactions to get the greatest gains in the shortest period of time, and for the best cost-effectiveness, as well."*⁶¹

74. Gwnaeth y Pwyllgor yr argymhelliad canlynol:

"Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn cyflwyno dull cenedlaethol newydd o ymwneud â chymryd rhan mewn chwaraeon a gweithgarwch corfforol mewn ardaloedd difreintiedig. Dylai'r dull hwn ddwyn ynghyd y gwaith presennol ac arfer da sydd eisoes yn digwydd yn ogystal â chyflwyno syniadau newydd i gyfrannu at y dull hwn. Dylai hyn gynnwys targedau mesuradwy, a fyddai'n cael eu gosod ar gyfer cyfnod penodol o bum mlynedd, i sicrhau bod cydraddoldeb o ran

⁵⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 354

⁶⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 357

⁶¹ Y Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol, 8 Mehefin 2022, paragraff 265

mynediad at gymryd rhan mewn chwaraeon a gweithgarwch corfforol".⁶²

75. Gwrthododd y Dirprwy Weinidog yr argymhelliad, gan ddweud:

*"Fe wnaeth Chwaraeon Cymru helpu'r sector i baratoi gweledigaeth genedlaethol ac aeth ati i ddatblygu ei strategaeth ei hun ar gyfer chwaraeon yng Nghymru yn unol â'r weledigaeth honno, sy'n cael ei chefnogi gan gyrff cyhoeddus eraill, fel Iechyd Cyhoeddus Cymru a Chyfoeth Naturiol Cymru. Nod Gweledigaeth Chwaraeon Cymru ar gyfer Chwaraeon yng Nghymru yw creu cenedl egnïol lle mae pawb yn gallu mwynhau chwaraeon drwy gydol eu hoes. Cafodd y weledigaeth honno ei datblygu ar ôl i ymgynghoriad eang gael ei chynnal o dan arweiniad Chwaraeon Cymru yn dilyn yr adolygiad annibynnol o Chwaraeon Cymru a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru yn 2017."*⁶³

76. Pan wnaethom godi'r ffaith i'r Dirprwy Weinidog wrthod yr argymhelliad yn ystod ein sesiwn dystiolaeth lafar, eglurodd:

*"...we didn't want to waste time and resource developing a new strategy when we were already working to a strategy that was engaging with the sector and with stakeholders across local authority, across the third sector, with the general public and across Government. As a result of that vision and that strategy, we've developed things...like the daily mile. We've also talked about the 'Health Weight: Healthy Wales' strategy—all of that came out of that vision that was established by Sport Wales. So, it was really about not reinventing the wheel. We just felt that we were already doing that."*⁶⁴

⁶² Y Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol, [Sicrhau chwarae teg: Adroddiad ar gymryd rhan mewn chwaraeon a gweithgarwch corfforol mewn ardaloedd difreintiedig](#)

⁶³ Y Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol, [Ymateb Llywodraeth Cymru i'r argymhellion yn adroddiad Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol y Senedd "Sicrhau chwarae teg: Adroddiad ar gymryd rhan mewn chwaraeon a gweithgarwch corfforol mewn ardaloedd difreintiedig"](#), 28 Medi 2022

⁶⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 46

Ein barn ni

77. Mae gwasanaethau hamdden awdurdodau lleol yn cael eu darparu yn ôl disgrisiwn – nid oes fframwaith na pholisi statudol ar waith. Clywsom dystiolaeth bod rhywfaint o werth mewn archwilio opsiynau ar gyfer deddfu, ond dadleuwyd pe bai gan awdurdodau lleol ddigon o arian, na fyddai angen deddfwriaeth.

78. Nododd nifer o randdeiliaid y ddeddfwriaeth bresennol ar ffurf Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 sydd wedi helpu i ddiogelu darpariaeth gwasanaethau hamdden cyhoeddus. Fodd bynnag, clywsom bryderon na fydd y Ddeddf o bosibl yn mynd yn ddigon pell.

79. Nid ydym yn argyhoeddedig bod angen deddfwriaeth ar hyn o bryd, ond byddem yn annog Llywodraeth Cymru i adolygu effeithiolrwydd Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol wrth sicrhau bod gwasanaethau hamdden cyhoeddus yn cael eu darparu a'u diogelu yng Nghymru.

Argymhelliad 4. Dylai Llywodraeth Cymru adolygu effeithiolrwydd Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 wrth sicrhau bod gwasanaethau hamdden cyhoeddus yn cael eu darparu yng Nghymru. Dylai rannu ei chanfyddiadau gyda'r Pwyllgor.

80. Er nad ydym yn argyhoeddedig o'r angen am ddeddfwriaeth ar hyn o bryd, rydym yn gweld manteision cael fframwaith polisi ar gyfer darpariaeth gwasanaethau hamdden cyhoeddus. Nodwn fod gan Lywodraeth Cymru sawl strategaeth i annog mwy o bobl i gymryd rhan mewn chwaraeon a gweithgareddau hamdden corfforol yn fwy cyffredinol, ond nid oes gweledigaeth genedlaethol amlwg ar gyfer gwasanaethau hamdden cyhoeddus, yn enwedig un sy'n cysylltu gwasanaethau iechyd a hamdden cyhoeddus.

81. Galwodd nifer o dystion am strategaeth iechyd a hamdden i sicrhau bod gwasanaethau hamdden yn cydgysylltu â gwasanaethau iechyd. Gallai strategaeth fod o gymorth wrth safoni'r hyn a ddisgwylir gan awdurdodau lleol o ran darpariaeth hamdden - byddai'n galluogi awdurdodau lleol i gynllunio eu darpariaeth, ac i'r cyhoeddwybod beth y gallant ei ddisgwyl gan eu gwasanaeth hamdden.

82. Roedd gennym ddiddordeb mewn clywed am adroddiad Chwaraeon Lloegr ar gyflwr presennol gwasanaethau chwaraeon cyhoeddus a hamdden, a ganfu y dylai hamdden cyhoeddus ddod yn wasanaeth llesiant gweithredol a chael ei gydnabod felly. Credwn fod hwn yn rhywbeth a fyddai'n cael ei groesawu yng Nghymru. Dylid cydnabod bod gwasanaethau hamdden cyhoeddus yn fwy na

chwaraeon yn unig, ond mae'n chwarae rhan hanfodol wrth hyrwyddo canlyniadau iechyd cadarnhaol, gan gynnwys atal a rheoli afiechydon corfforol a meddyliol. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn arwain adolygiad cyflym o wasanaethau hamdden cyhoeddus yng Nghymru ac yn gweithio'n agos gyda phartneriaid fel CLILC, Un Llais Cymru, Chwaraeon Cymru a CCGC.

Argymhelliad 5. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn arwain adolygiad cyflym o'r sefyllfa bresennol o ran darpariaeth gwasanaethau hamdden cyhoeddus yng Nghymru ac yn gweithio mewn partneriaeth â phartneriaid allweddol fel CLILC, Un Llais Cymru, Chwaraeon Cymru a CCGC i ystyried gwelliannau ar gyfer dyfodol gwasanaethau hamdden.

83. Rydym yn argymhell yn gryf bod Llywodraeth Cymru yn cyflwyno fframwaith newydd ar gyfer gwasanaethau hamdden cyhoeddus sy'n gwneud y cysylltiadau rhwng gwasanaethau iechyd a lles a gwasanaethau hamdden cyhoeddus. Nodwn fod y Dirprwy Weinidog wedi gwrthod argymhelliad y Pwyllgor Diwylliant i gael dull cenedlaethol newydd ar gyfer cymryd rhan mewn chwaraeon a gweithgarwch corfforol mewn ardaloedd difreintiedig, ar y sail bod gan Lywodraeth Cymru ei strategaeth ei hun ar gyfer chwaraeon eisoes. Fodd bynnag, rydym yn teimlo bod angen sefydlu cysylltiadau cryfach rhwng gwasanaethau iechyd a hamdden ar fyrder. Byddai hyn yn sicrhau bod llais hamdden a chwaraeon cyhoeddus yn cael ei glywed o fewn ac ar draws y gwahanol fodelau partneriaeth rhanbarthol yng Nghymru, yn ogystal â chefnogi polisiâu cydgysylltiedig gwell sy'n canolbwyntio ar atal a chanlyniadau iechyd cadarnhaol.

Argymhelliad 6. Dylai Llywodraeth Cymru gymryd pob cam rhesymol i ddatblygu cysylltiadau cryfach rhwng gwasanaethau hamdden cyhoeddus a gwasanaethau iechyd. Dylai hyn gynnwys datblygu fframwaith polisi newydd ar gyfer gwasanaethau hamdden cyhoeddus, sy'n cysylltu'n agos â gwasanaethau iechyd a lles. Fel rhan o'r broses, dylid adolygu rôl Byrddau Gwasanaethau Cyhoeddus a Byrddau Partneriaeth Rhanbarthol wrth wella cydweithio rhwng gwasanaethau iechyd a gwasanaethau hamdden cyhoeddus.

4. Modelau darparu

84. Dros y degawd diwethaf, mae awdurdodau lleol wedi bod yn raddol drosglwyddo'r gwaith o reoli eu cyfleusterau hamdden, a'u llyfrgelloedd a chyfleusterau diwylliannol eraill i raddau llai, i bartneriaid allanol.

85. Yn aml, mae'r partneriaid hyn ar ffurf ymddiriedolaeth, cymdeithas budd cymunedol, menter gymdeithasol neu'r gymuned ei hun. Ychydig dros ddegawd yn ôl, dim ond llond llaw o awdurdodau yng Nghymru s oedd wedi dewis symud at fodel gwahanol o redeg rhai o'u gwasanaethau. Ond wrth i gynt cyllidol barhau ac wrth i gyllidebau cynghorau barhau i grebachu, penderfynodd mwy o awdurdodau i roi eu gwasanaethau hamdden (ac weithiau eu gwasanaethau llyfrgelloedd) ar gontract i ddarparwyr allanol.

86. Nododd Cwmpas yn ei dystiolaeth ysgrifenedig:

“When managed effectively in a way that develops these services and facilities as community assets, alternative models of service delivery can provide essential services and create considerable social value.”⁶⁵

87. Mae UNSAIN Cymru ar y llaw arall yn gwrthwynebu allanoli. Mae'n nodi yn ei dystiolaeth ysgrifenedig ei bryderon bod cynghorau wedi ceisio allanoli gwasanaethau i arbed costau, a bod y naratif cyni yn ychwanegu lefel newydd o fyrder at wneud penderfyniadau ariannol tymor byr. Mae'n poeni bod symud i leihau costau ar draul y gweithlu yn ffordd o feddalu gwasanaethau cyhoeddus ar gyfer preifateiddio. Mae'n mynd ymlaen i ddweud bod llawer o bobl yn teimlo mai wyneb mwy derbynio allanoli yw cwmnïau cydweithredol, cwmnïau cydfuddiannol a mentrau cymdeithasol.⁶⁶

88. Mewn tystiolaeth lafar, dywedodd UNSAIN Cymru nad oes mantais i allanoli mewn unrhyw ffurf neu fodel:

“In terms of the staff experience, our survey has demonstrated that there are no benefits to staff; in fact, quite the opposite. There are lots of detrimental experiences of staff in terms of leisure services, but also library services as well. There's a greater reliance on zero-hours contracts, or under-hours contracts... and moving away from the National Joint Council—that's the

⁶⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.04.Cwmpas](#)

⁶⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.06.UNSAIN.Cymru](#)

national local government terms and conditions and pay...We have attempts to move away from the local government pension scheme. And because these are outsourced, then the council basically says it's nothing to do with them."⁶⁷

89. Er bod mentrau yn aml yn eiddo i'w gweithwyr, dywedodd UNSAIN mai ychydig iawn o fudd a gaiff staff yn aml iawn ac:

*"The engagement with the recognised trade unions, where the membership in those bodies would be the majority of the staff, is poor, and often they set up alternative ways of engaging with the staff to bypass the organised, recognised trade unions."*⁶⁸

90. Dywedodd Aura Wales ar y llaw arall:

*"...we are an employee-owned community benefit society, so, obviously, we, the board, have to talk to our shareholders, which we do regularly, with our employees, but our employees are bought into Aura—they're part of Aura in a much broader way than it's just Aura that employs them."*⁶⁹

91. Yn ôl Community Leisure UK Cymru, er gwaethaf sefydlu ymddiriedolaethau mwy ar gyfer arbedion ariannol yn wreiddiol, yn ystod y blynyddoedd diwethaf, maent wedi dod yn boblogaidd oherwydd y gwerth cymdeithasol hwnnw ac wedi ennill eu plwyf ym mhob rhan o'r sefydliadau. Dywedodd hefyd fod contractau yn cael eu hadnewyddu gyda'r gydnabyddiaeth bod gweithio gyda model ymddiriedolaeth elusennol, mewn gwirionedd, yn darparu'r gwerth cymdeithasol ehangach hwnnw i'r gymuned:⁷⁰

*"Working with a charitable operator for your leisure and library services actually allows a local authority to then allocate resources and focus on other essential services knowing that their leisure and library services are in good hands and actually will be looked after for the benefit of communities."*⁷¹

⁶⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 244

⁶⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 284

⁶⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 249

⁷⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 176

⁷¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2022, paragraff 177

92. Yn ei thystiolaeth ysgrifenedig, dywedodd Cymdeithas Chwaraeon Cymru ei fod yn “fodel agnostig” a bod gwahanol ddulliau yn gweddu i amgylchiadau lleol amrywiol.⁷²

93. Clywsom am rai manteision gweithredu gwasanaethau drwy ymddiriedolaeth neu elusen, sy'n cynnwys gostyngiadau treth posibl a mynediad at grantiau y tu hwnt i gyrraedd awdurdodau lleol. Er enghraifft, dywedodd Community Leisure UK Cymru mai un o fanteision cael menter gymdeithasol yn rhedeg cyfleuster annibynnol yw'r rhyddhad treth elusennol y maent yn ei gael. Disgrifiodd y rhyddhad ardrethi annomestig cenedlaethol elusennol o 80 y cant fel un eithaf sylweddol yn achos rhedeg cyfleuster.⁷³

94. Yn yr un modd, dywedodd Cwmpas:

“...the advantage in terms of getting the community to step up is setting up a legal structure that allows them to access capital from outside the local authority. That's the one advantage, because as a non-profit distributing company, whether they're defined as a co-operative or a social enterprise, they could develop relationships with third-party funders in doing that.”⁷⁴

95. Aeth ymlaen i ddweud y gall dibynnu ar wirfoddolwyr arwain at arbedion hefyd:

“The other advantage, obviously, is linking that facility back into the community, and the company developing their membership base, so they get members of the company who will become volunteers, who may volunteer within the business, on the board as part of that governance, or may volunteer to be part of the running of the service. So, there's an element of reducing the potential cost of delivering that service.”⁷⁵

96. O ran gwirfoddolwyr, dywedodd Aura Cymru eu bod yn cynnig amrywiaeth o brofiad mewn meysydd fel cyllid, marchnata, cysylltiadau cyhoeddus, addysg, AD a'r sector elusennau, yn ogystal â hamdden, llyfrgelloedd, chwarae a

⁷² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.07 Cymdeithas Chwaraeon Cymru](#)

⁷³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 57

⁷⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 53

⁷⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 53

O.threftadaeth.⁷⁶ Fodd bynnag, nododd Cwmpas y gall llywodraethu da fod yn her wrth ddibynnu ar wirfoddolwyr:

“Lots of them come from the starting point of setting up a pressure group to save the facility, and they have a board, and we can support them and train them to develop good governance. But good governance never ends, so, actually, the challenge is when board members, who are volunteers, leave and it’s actually how you replace them and how you ensure that they’re representative.”⁷⁷

97. Disgrifiodd UNSAIN hefyd y budd cyllidebol o allanoli fel “rhith”, gan nodi:

“...if you’re going to be able to give 100 per cent business rate relief to a library service or a leisure service that’s outsourced, you should also be able to give 100 per cent business rate relief if you retain it in-house. It shouldn’t be an unlevel playing field, which distorts the economics of the situation. It can’t be right that you cede democratic control and the ability to adapt a service just because there is a model that provides some financial benefit from doing that without any benefit to the service that is being provided or to the workforce that is providing that service.”⁷⁸

98. Awgrymwyd mai budd arall o fod yn sefydliad annibynnol oedd gallu gwneud penderfyniadau a gweithredu’n gyflymach o ran datblygu gwasanaethau. Disgrifiodd Aura Cymru eu hunain fel corff ychydig mwy ystwyth, gan ddweud nad yw hynny’n feirniadaeth o awdurdodau lleol, sydd â myrdd o gyfrifoldebau.⁷⁹ Meddai Community Leisure UK Cymru:

“...being a charitable organisation, being an independent organisation, you are quicker in your decision making in terms of where you’re going to invest in your facility, in the events that you are going to run and the partnerships that you have with your local community.”⁸⁰

⁷⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 56

⁷⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 35

⁷⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 246

⁷⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 54

⁸⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 247

99. Er enghraifft, dywedodd Ymddiriedolaeth Ddiwylliannol Awen ei bod yn ddigon hyblyg i newid ei gwasanaethau yn ystod y pandemig a'r argyfwng costau byw.⁸¹ Dywedodd Casnewydd Fyw wrthym ei bod yn gallu agor un o'i leoliadau yng nghanol y ddinas i'r digartref o fewn 48 awr ar ddechrau'r pandemig.

100. Fodd bynnag, dadleuodd UNSAIN Cymru ar y llaw arall nad yw gallu gwneud pethau'n gyflymach o reidrwydd yn golygu gwneud pethau'n well⁸²

"...there is a track record of alternative providers implementing changes very quickly without any consultation with either the local authority or with the staff that provide those services. In fact, that's one of the criticisms that we put in our report, that the social partnership model that we benefit from in public services is not always translated or taken on board by the outsourced providers."⁸³

101. Thema gyffredin yn y dystiolaeth yn ymwneud â modelau darparu oedd y dylid mabwysiadu dull partneriaeth, waeth beth fo'r model sy'n cael ei ddefnyddio. Meddai Community Leisure UK Cymru:

"...good practice is where local authorities and leisure and culture trusts, or whichever is the operator, adopt a partnership approach, where they co-design, co-develop the service to address common goals."⁸⁴

102. Aeth ymlaen i ddweud nad yw trin y berthynas fel un rhwng cleient a chyflenwr, gan ganolbwyntio'n benodol ar wasanaethau cost isel, wedi gweithio:

"We work with all of these organisations, and they very much want this to be a partnership approach with the local authority and do not want them to be treated as a client-supplier relationship."⁸⁵

103. Pan wnaethom ymweld â Casnewydd Fyw, clywsom fod y berthynas â Chyngor Casnewydd yn hanfodol i'w lwyddiant. Dywedodd Nofio Cymru wrthym

⁸¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 104

⁸² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 249

⁸³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 248

⁸⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 9 Mawrth 2022, p87 Paragraff 123

⁸⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 9 Mawrth 2022, p87 Paragraff 124

hefyd fod angen cynnal y cysylltiad a'r rhwydwaith cymorth.⁸⁶ Yn yr un modd, dywedodd Cwmpas:

*"If you're going to transfer an asset, then it needs to be that and it needs the support with it. You can't just hand that over to a fledgling community group where we can go in and help them to set up as a charitable incorporated organisation or a community interest company or a community benefit society; you need the ongoing support from the local authority to make that work, because without that ongoing support, it's highly likely that that will fail."*⁸⁷

104. Yn ôl Archwilio Cymru, canfu adroddiad yr Archwilydd Cyffredinol ar Drosoglwyddo Asedau Cymunedol, a gyhoeddwyd yn 2018, fod lleol i awdurdodau lleol "ddarparu gwell help a chymorth, a hynny mewn modd mwy amlwg, cyn, yn ystod, ac ar ôl y broses o drosglwyddo asedau cymunedol."⁸⁸

105. O ran mentrau cymdeithasol, canfu Archwilydd Cyffredinol Cymru yn ei adroddiad 'Cyfle wedi'i gollu' - Mentrau Cymdeithasol:

*"At ei gilydd, nid yw awdurdodau lleol yn annog mentrau cymdeithasol ac nid ydynt yn ceisio tyfu nac ehangu eu rôl. Mae Mentrau Cymdeithasol yn aml ar gyrion busnes awdurdodau lleol. O ganlyniad, nid yw'r awdurdodau lleol yn manteisio ar botensial Mentrau Cymdeithasol er mwyn helpu i ddarparu gwasanaethau a all wella ansawdd bywyd pobl."*⁸⁹

106. Er mwyn i ddull partneriaeth weithio, dywedodd Cwmpas fod yn rhaid cael cydnabyddiaeth wleidyddol ymhlith llywodraeth leol bod elfen o reolaeth o ran gwneud penderfyniadau gwleidyddol yn cael ei cholli pan fyddwch yn trosglwyddo gwasanaeth:

"You can't really have your cake and eat it in terms of control, ownership, management...Elected members need to be realistic that, if they're going to do it, it's not just about saving, the bottom line of the 80 per cent mandatory rate relief; it's about giving the model—spinning that model out and giving it the best chance to have the freedom to be entrepreneurial and

⁸⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 9 Mawrth 2022, p87 Paragraff 185

⁸⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 9 Mawrth 2022, p87 paragraff 121

⁸⁸ Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, LALLAU.12 Archwilio Cymru

⁸⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, LALLS.12 Archwilio Cymru

to make changes, and develop better services for the people in that community, really.”⁹⁰

107. Nododd Aura Cymru, a hwythau'n sefydliad elusennol, nid-er-elw, nad oes ganddynt rwymedigaethau i blaid benodol ac wrth wneud penderfyniadau, nad oes rhaid iddynt boeni am yr hyn y gallai plaid wleidyddol ei ddweud na'r goblygiadau gwleidyddol posibl.⁹¹ Fodd bynnag, teimlai UNSAIN nad oes:

“...any substitute for having accountability for those services, which is democratically accountable through the local councillors, which, as soon as you outsource these facilities, you lose that direct accountability.”⁹²

108. Beth bynnag fo'r model darparu, clywsom am bwysigrwydd rhannu arferion da a dysgu. Dywedodd UNSAIN Cymru wrthym eu bod yn gobeithio y bydd cynghorau'n dysgu'r gwersi o'r profiadau ar draws cynghorau yng Nghymru ac yn rhannu'r profiadau hynny.⁹³ Yn yr un modd, dywedodd Community Leisure UK Cymru ei bod yn bwysig sicrhau ein bod yn parhau i wneud y canlynol:

“...support and share best practice of alternative models of service delivery, whether it's the larger trusts, the smaller independent charities or the in-house delivery of local authorities.”⁹⁴

109. Yn ei thystiolaeth ysgrifenedig mae Community Leisure UK Cymru yn cynghori awdurdodau lleol i fod yn ochelgar rhag gwneud penderfyniadau ar sail rheoli costau yn unig, ond yn hytrach i ganolbwyntio ar ddarparu gwasanaethau hamdden a diwylliant fel gwasanaethau cyhoeddus. Yn y pen draw, dywed fod newid contractau o ymddiriedolaethau hamdden i fodel arall yn annhebygol o helpu gyda'r pwysau cyllidebol sydd ar gynghorau, ac na fydd yn cynyddu buddsoddiad chwaith. ⁹⁵

⁹⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 143

⁹¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 57

⁹² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 249

⁹³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 268

⁹⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 182

⁹⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 02 Community Leisure Wales](#)

Darparu darpariaeth hamdden

110. Nid yw'r mwyafrif o gynghorau bellach yn dibynnu'n llwyr ar weithrediadau mewnol i ddarparu gwasanaethau, gyda newid sylweddol i'r ffordd y caiff gwasanaethau hamdden eu darparu yng Nghymru.

111. Mae hanner holl gynghorau Cymru wedi allanoli'r gwaith o reoli eu gwasanaethau hamdden i 'ymddiriedolaeth' hamdden. Mae dau awdurdod wedi sefydlu cwmnïau masnachu awdurdod lleol (Gwynedd a Sir Ddinbych) i redeg eu darpariaeth hamdden. Mae wyth cyngor yng Nghymru yn parhau i redeg eu gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd eu hunain yn fewnol, gyda hyn yn cynyddu cyn bo hir i naw wrth i Gyngor Bwrdeistref Sirol Castell-nedd Port Talbot ddod â'i wasanaethau hamdden yn ôl dan reolaeth y cyngor (disgwyllir i hyn ddigwydd yn 2024).

112. Darparodd Community Leisure UK Cymru y tabl isod, sy'n rhoi trosolwg byr o'r modelau darparu amrywiol fesul awdurdod:

Local Authority	Leisure Provision	Library Provision
Blaenau Gwent	Aneurin Leisure (Trust)	Aneurin Leisure (Trust)
Bridgend	Halo Leisure (Trust)	Awen Cultural Trust (Trust)
Caerphilly	In-house	In-house
Cardiff	GLL (Trust)	In-house
Carmarthenshire	In-house	In-house
Ceredigion	In-house	In-house
Conwy	In-house	In-house
Denbighshire	Denbighshire Leisure (LATC)	In-house
Flintshire	Aura Leisure & Libraries (Trust)	Aura Leisure & Libraries (Trust)
Gwynedd	Byw'n Lach (LATC)	In-house
Isle of Anglesey	In-house	In-house
Merthyr Tydfil	Wellbeing@Merthyr (Trust)	Wellbeing@Merthyr (Trust)
Monmouthshire	In-house	In-house
Neath Port Talbot	Celtic Leisure (Trust) ²	In-house
Newport	Newport Live (Trust)	In-house
Pembrokeshire	In-house	In-house
Powys	Freedom Leisure (Trust)	In-house
Rhondda Cynon Taff	In-house	In-house
Swansea	Freedom Leisure (Trust)	In-house
Torfaen	Torfaen Leisure Trust (Trust)	In-house
Vale of Glamorgan	Legacy Leisure (complex trading structure)	In-house
Wrexham	Freedom Leisure (Trust)	In-house

113. Fel y dywedodd Cymdeithas Chwaraeon Cymru wrthym, mae rhaniad cyfartal bron yng Nghymru ar hyn o bryd o ran a yw gwasanaethau hamdden yn cael eu darparu'n fewnol, neu a ydynt wedi'u contractio i drydydd parti, gan awgrymu nad oes dewis diodyn yng Nghymru ar hyn o bryd.⁹⁶

114. Yn ôl tystiolaeth ysgrifenedig gan Archwilio Cymru, mae Archwilydd Cyffredinol Cymru wedi cwblhau wyth adolygiad archwilio lleol yn ystod y pum mlynedd diwethaf gan edrych ar wasanaethau hamdden. Canfu'r canlynol:

*"Mewn rhai achosion, yr amgylchedd cyllidol anodd oedd y catalydd ar gyfer dewis gweithio gydag ymddiriedolaeth hamdden a thynnu rheolaeth uniongyrchol ar wasanaethau hamdden oddi ar awdurdodau lleol."*⁹⁷

115. Dywedodd Archwilydd Cyffredinol Cymru:

*"Mewn rhai awdurdodau roedd gwendidau o ran ansawdd, ystod a dyfnder y wybodaeth a ddefnyddiwyd i gwblhau arfarniadau opsiynau wrth benderfynu ar gontract allanol. Er enghraifft, gwybodaeth ariannol wael sy'n ategu'r opsiynau gwahanol a arweiniodd at gam-ystyried pa opsiwn i'w gymryd, ac ni roddwyd gwybodaeth ariannol ddigonol ac amserol i'r Aelodau i'w helpu i wneud penderfyniadau."*⁹⁸

116. Nid oedd barn gref ymhlith tystion ynglŷn â pha fodel darparu sy'n gweithio orau ar gyfer gwasanaethau hamdden, gyda Cwmpas yn nodi y bydd modelau gwahanol yn addas ar gyfer cymunedau gwahanol.⁹⁹

117. Dywedodd Cymdeithas Chwaraeon Cymru fod modelau gwahanol yn cyflwyno heriau gwahanol a chyfleoedd gwahanol. Er enghraifft, pan oedd asedau cymunedol wedi'u trosglwyddo, dywedodd:

"...there's a real opportunity to deliver something in partnership with the community, something where the community really buys into it, where local people have a real stake and say. Because it's not a contracted relationship I think there's no financial safety net in those delivery models, and a lot of those facilities that came through the community asset transfer"

⁹⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 202

⁹⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 12 Archwilio Cymru](#)

⁹⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 12 Archwilio Cymru](#)

⁹⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 121

process are probably those most under threat at the moment."¹⁰⁰

118. O ran gwasanaethau dan gcontract sy'n cael eu rhedeg gan drydydd parti ar ran awdurdodau lleol, nododd Cymdeithas Chwaraeon Cymru fod y partion hynny yn gallu manteisio ar drefniadau ariannu amgen. O ganlyniad, awgrymodd fod rhai darparwyr trydydd parti wedi gallu moderneiddio'n fwy effeithiol a pharod, efallai, na rhai o'r darparwyr mewnol.¹⁰¹ Fodd bynnag, ynghylch darpariaeth fewnol, dywedodd y Gymdeithas fod awdurdodau lleol yn dal i fod yn y sefyllfa lle mae cau canolfannau hamdden, et cetera, yn benderfyniad gwleidyddol anodd ac felly mae hynny'n cynnig lefel o amddiffyniad, er gwaethaf y costau cynyddol yn aml.¹⁰²

119. Amlygodd Chwaraeon Cymru bwysigrwydd sicrhau bod gwasanaethau hamdden cyhoeddus, ym mha bynnag fformat, yn gynrychioliadol o'r cymunedau y maent wedi'u lleoli ynddynt. Aethant ymlaen i ddweud y dylid edrych ar fodolau darparu trwy lens cydraddoldeb a rhoi sylw i'r grwpiau nad ydynt yn cael eu gwerthfawrogi neu eu cynrychioli'n ddigonol nad ydych o reidrwydd yn eu gweld os yw'n fodol penodol i chwaraeon neu'n fodol masnachol penodol.¹⁰³

120. Roedd yr Ymddiriedolaethau Hamdden yn awyddus i hyrwyddo manteision allanoli, gyda GLL (Better) yn nodi:

*"...we're pleased and proud in the social enterprise leisure trust movement... The city of Cardiff now pay £1 million a year to have their leisure centres run, when it cost them £3 million, but the facilities are better used now than ever, because, jointly with the council, we've ensured that the investments have gone in the right place, because we know the marketplace and we know what the commercial competitors are going to get up to."*¹⁰⁴

121. Pan wnaethom ymweld â Chanolfan Hamdden Castell-nedd, clywsom fod Celtic Leisure yn cael ffi reoli flynyddol o £1.4 miliwn gan y cyngor a chynyddwyd y ffi honno i £4.4 miliwn wedi'r pandemig i adlewyrchu newidiadau mewn patrymau defnydd, chwyddiant cyflog a phwysau ariannol cyfredol. Mae Cyngor Bwrdeistref Sirol Castell-nedd Port Talbot wedi pleidleisio yn ddiweddar i ddod â'i wasanaethau hamdden yn ôl o dan reolaeth yr awdurdod lleol. Amcangyfrifir y

¹⁰⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 180

¹⁰¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 181

¹⁰² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 182

¹⁰³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 13

¹⁰⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 61

bydd rhedeg gwasanaethau mewnol yn costio £5.4 miliwn i'r cyngor, yn bennaf oherwydd cyfraniadau pensiwn a chyfraddau annomestig.

122. Dywedodd Nofio Cymru wrthym eu bod yn gweld cydberthynas rhwng yr ymddiriedolaethau hamdden sy'n agosach at y gymuned a bod y ddolen adborth rhwng y gymuned ei hun a'r ymddiriedolaethau hamdden fel petai'n gryfach:

"Sometimes, in some of those operating models, there's a distance between the head and the tail. So, talking to the community, finding out what the community wants, can be a hard thing to do, getting that insight and data, and then reacting fairly quickly. So, I do think it's a bit like the oil tanker and the speedboat—some of these leisure trusts are more of the speedboat model, where they can listen, readjust, and, next week, they can put on a class...That's as opposed to maybe some of the other feedback loops, where you fill in a form, it goes into the reception, it goes up the ranks, through the local authority, and somebody might read it in six months' time. I'm not saying that's always the case, but for me, they seem a lot more flexible and adaptable, and closer to the people."¹⁰⁵

123. Dywedodd y Cynghorydd Rob Stewart, wrth siarad am ei awdurdod ei hun (Abertawe), mai allanoli oedd yr opsiwn gorau. Aeth ymlaen i ddweud:

"...across Wales, people will be in different positions and they may choose a different way. Had I been able to get another £1 million or £2 million a year, I would probably have tried to retain or bring everything in-house, but there were additional costs to doing that over and above what we do. We are still subsidising our partnership arrangements with Freedom, and, as I said, we're also pumping in additional money to assist them with their energy bills through this cost-of-living crisis."¹⁰⁶

124. Dywedodd y Cynghorydd Carwyn Jones ar y llaw arall, ar ôl edrych ar ddarpariaeth hamdden yn ei ardal ei hun (Ynys Môn), "doedd yna ddim mantais i ni o'u hallanoli nhw".¹⁰⁷ Roedd natur wledig y sir yn ffactor yn y canlyniad hwn.

¹⁰⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 188

¹⁰⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 278

¹⁰⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 274

125. Dywedodd CLILC yn ei chyflwyniad ysgrifenedig na fydd cynghorau'n cau cyfleusterau hamdden, ond bod "yr holl opsiynau'n cael eu hystyried" ac y gallai hyn arwain at "wneud penderfyniadau anodd yn y flwyddyn ariannol nesaf".¹⁰⁸

Cyflwyno darpariaeth llyfrgell

126. Er bod ymddiriedolaethau'n nodwedd sylweddol yn y sector hamdden yng Nghymru, nid yw'r newid i allanoli llyfrgelloedd a chyfleusterau diwylliannol cynghorau wedi symud ar yr un cyflymder. Yn hytrach, mae cynghorau ar y cyfan wedi ffafrio dal gafael ar eu rheolaeth o lyfrgelloedd. Ar hyn o bryd, mae pedwar awdurdod wedi allanoli eu darpariaeth i ymddiriedolaeth hamdden neu ddiwylliannol.

127. Clywsom gan SCL Cymru fod eu haelodaeth yn cynnwys yr holl wahanol fodolau darparu ond waeth beth fo'r model, maent i gyd yn cael eu llywodraethu gan yr un safonau.¹⁰⁹ Yn yr un modd, dywedodd Rhwydwaith Cymheiriaid Cenedlaethol Llyfrgelloedd a Reolir gan y Gymuned (CMLNPN):

"I've spoken to and visited hundreds of community libraries, and the general feedback that you get talking to people is that they don't know who runs it, necessarily. Whether that's a good or a bad thing for that community organisation, I don't know, but the service at the point that they receive it is the same."¹¹⁰

128. Dywedodd CILIP Cymru wrthym na ddylai newid y model darparu ddigwydd oherwydd na all awdurdod lleol reoli ei ddyletswydd statudol ac y dylai awdurdodau lleol feddwl am yr hyn y maent yn ei golli os ydynt yn newid y model hwnnw.¹¹¹

129. Mae Cwmpas yn ei dystiolaeth ysgrifenedig yn nodi bod ymddiriedolaethau cymunedol weithiau'n cael eu sefydlu'n gyflym i ymateb i ddymuniad brys i achub cyfleuster rhag cau. Dywedodd:

"This process is highly demanding of individuals' time, needs high levels of skill and capacity, often involves considerable financial commitments and even taking on serious liabilities."¹¹²

¹⁰⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 11 CLILC](#)

¹⁰⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 137

¹¹⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 140

¹¹¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 153

¹¹² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 04 Cwmpas](#)

130. Yn yr un modd, dywedodd CMLNPN wrthym y gall llyfrgelloedd sy'n cael eu rhedeg gan y gymuned fod yn fwy hyfyw yn ariannol, yn ddewis arall rhatach, ond bod hyn yn dibynnu ar ddau faes allweddol:

*"They are the skills and experience and the enthusiasm of the community that's involved—that group—however it's structured and whoever is involved. In many cases, if it's a charity that has formed as a 'friends of' group to take over the ownership of a community library, it's what experience and skills are spread across the board of those trustees. That is what invigorates a really successful community library, but, at the same time, working very closely with other libraries across the sector, whatever model or structure you've taken, is really, really important."*¹¹³

131. Rhybuddiodd Cwmpas hefyd fod rhaid i ni beidio â rhagdybio bod perchnogaeth gymunedol yn ateb hawdd i bwysau cyllidebol mewn awdurdodau lleol. Wrth ymhelaethu ar yr heriau sy'n wynebu llyfrgelloedd sy'n cael eu rhedeg gan y gymuned, dywedodd:

*"...if there wasn't an economic model there, as part of a sustainable social enterprise, social business, that was always problematic. So, it was a lot easier when the library was linked to something else, when there was an economic potential model there that included the library—and Awen Cultural Trust is a good example of that—by putting libraries and culture and theatres together. And I know, for lots of those smaller single libraries—I'm thinking here of an example up in the Afan valley—the community worked really hard, but it was based on voluntary endeavour and grant giving and raising money constantly from funds, because there wasn't that economic model, a sustainable model there."*¹¹⁴

132. Yn yr un modd, dywedodd CILIP:

"...we have seen that alternative models are no cheaper to run or can attain the quality of local authority delivered services. The model only works in affluent areas where staffing levels remain stable and volunteers are plentiful. The greatest need

¹¹³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraffau 163-164

¹¹⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 37

for excellent public library services might arguably not be in these authorities.”¹¹⁵

133. Codwyd y pwynt hwn hefyd gan ymddiriedolwyr Llyfrgell Gresffordd a'r Cylch yn ystod ein hymweliad yno. Roeddent yn cydnabod bod yr ardal lle mae'r llyfrgell wedi'i lleoli yn un dosbarth canol a bod grŵp gweithgar o bobl yn y gymuned yn barod, felly pan oedd y llyfrgell yn wynebu cael ei chau, roedd momentwm mawr i wneud rhywbeth am y peth.

134. Yn ôl CMLNPN:

“There are nearly 20,000 volunteers supporting community libraries in England & Wales to grow and thrive. This not only benefits library service provision, embedding community voices throughout, but provides significant benefits and opportunities to the volunteers.”¹¹⁶

135. Cododd CILIP bryderon y gall sgiliau gael eu colli trwy allanoli.¹¹⁷ Codwyd y pryder hwn gan UNSAIN Cymru hefyd. Mewn tystiolaeth ysgrifenedig, dywedodd:

“The use of volunteers means there is a de-professionalisation of the service offered to the public.”¹¹⁸

136. Yn ôl UNSAIN Cymru:

“...if there wasn't an economic model there, as part of a sustainable social enterprise, social business, that was always problematic. So, it was a lot easier when the library was linked to something else, when there was an economic potential model there that included the library—and Awen Cultural Trust is a good example of that—by putting libraries and culture and theatres together. And I know, for lots of those smaller single libraries—I'm thinking here of an example up in the Afan valley—the community worked really hard, but it was based on voluntary endeavour and grant giving and raising money

¹¹⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.09.CILIP](#)

¹¹⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.10.Rhwydwaith.Cymheiriaid.Cenedlaethol.Llyfrgelloedd.a.Reolir.gan.y.Cymuned](#)

¹¹⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 135

¹¹⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.06.UNSAIN.Cymru](#)

constantly from funds, because there wasn't that economic model, a sustainable model there."¹¹⁹

137. Dywedodd Un Llais Cymru wrthym mai un o'r modelau y maent yn ei annog yw'r rôl y gall cynghorau cymuned a thref ei chwarae o ran darparu cyllid i gwmnïau budd cymunedol:

*"One that certainly comes to mind is Resolven. A number of years ago, the community council funded the establishment of a CIC, and that helped to retain the library provision in that area. I understand, though, that some of the problems with that kind of model is that, obviously, it's reliant on volunteers to maintain that service, and I understand that there have been problems in terms of the number of volunteers that are available to retain that service on an ongoing basis."*¹²⁰

138. Clywsom mai mantais arall llyfrgelloedd sy'n eiddo i'r gymuned yw'r lefel o ymgynghori ar lawr gwlad a'r gallu i adlewyrchu anghenion lleisiau ar y cyrion.¹²¹ Awgrymwyd y gallant ddarparu gweithgareddau, gwasanaethau, cefnogaeth ac allgymorth sy'n mynd y tu hwnt i'r hyn y gall awdurdodau lleol ei gynnig¹²² a gallant hefyd fod yn fwy ystwyth i ddatblygiadau neu bwysau newydd.¹²³ Dywedodd CMLNPN wrthym:

*"What we've found is that the provision of a really successful community-led library is based on the passion in that community and what it wants to see delivered. It's therefore very embedded in understanding the local voices and engaging with people and consulting with people properly. I think that's the important thing."*¹²⁴

139. Yn yr un modd, dywedodd Llyfrgell Gymunedol Gresffordd a'r Cylch wrthym y gallant fod yn hyblyg ac ymateb i'r hyn y mae pobl ei eisïau. Er enghraifft, mae'r ysgol gynradd leol yn ymweld bob mis ac maent yn cynnal grwpiau gweithgareddau fel gwau.

¹¹⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.06.UNSAIN.Cymru](#)

¹²⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 127

¹²¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 139

¹²² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.10.Rhwydwaith.Cymheiriaid.Cenedlaethol.Llyfrgelloedd.a.Reolir.gan.y.Gymuned](#)

¹²³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 141

¹²⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 146

140. Nododd y Dirprwy Weinidog yn ei thystiolaeth ysgrifenedig mai cyfleusterau bach sydd dan reolaeth y gymuned yw'r lleoliadau sy'n wynebu'r risg fwyaf gan nad ydynt yn cael eu gwarchod gan gontractau nac "amddiffyniad ariannol" ar ffurf cefnogaeth awdurdod lleol.¹²⁵

141. Fodd bynnag, dywedodd y Dirprwy Weinidog wrthym mewn dystiolaeth lafar na fyddai'n meiddio cynnig unrhyw gyngor a chefnogaeth i awdurdodau lleol o ran yr hyn y gallent ei wneud o ran modelau ar gyfer darparu gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd:

"...it is horses for courses. I have two local authorities in my constituency. One provides direct leisure services, the other one is a trust. Which one is better? You pay your money, you take your choice. They are very different models, but they deliver a level of service, and I think that is what the local authority ultimately has to look at: what is the most effective way of delivering the service that its community needs."¹²⁶

142. Mewn llythyr atom, dyddiedig 12 Mehefin 2023, ailadroddodd y Dirprwy Weinidog mai mater i awdurdodau lleol yw "penderfynu pa fodel sy'n diwallu'r anghenion eu cymuned orau." Cadarnhaodd hefyd nad yw Llywodraeth Cymru yn gwybod "am unrhyw dystiolaeth benodol o ran effeithlonrwydd modelau penodol yng Nghymru".¹²⁷

Ein barn ni

143. Nid oedd barn gyffredinol gref ymhlith tystion ynghylch pa fodel darparu sy'n gweithio orau. Clywsom fod gan bob opsiwn ei fanteision a'i anfanteision, ac roedd yn amlwg o'r dystiolaeth a gafwyd na ddylai fod un dull sy'n addas i bawb - bydd modelau gwahanol yn gweddu i awdurdodau lleol gwahanol, yn dibynnu ar eu daearyddiaeth, anghenion eu cymunedau, eu hadnoddau ac yn y blaen. Fodd bynnag, credwn, wrth ystyried modelau darparu, mai'r brif ystyriaeth i awdurdodau lleol ddylai fod lefel ac ansawdd y gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd a ddarperir a'u gwerth i'r cymunedau. Ni ddylid gwneud penderfyniadau ar gyfer rheoli costau yn unig.

144. Rydym hefyd yn credu, lle mae gwasanaethau wedi'u hallanoli, y dylid cynnal dull partneriaeth o ddarparu gwasanaethau rhwng yr awdurdod lleol a darparwyr

¹²⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, 24 Mai 2023, [Papur 5](#)

¹²⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 111

¹²⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, 15 Mehefin 2023, [Papur 11](#)

trydydd parti ym mhob achos. Yn y pen draw, yr awdurdod lleol ddylai fod yn atebol am ddarpariaeth gwasanaethau, beth bynnag fo'r model darparu.

145. Ein barn ni yw mai'r awdurdodau lleol ddylai benderfynu pa fodel darparu sydd fwyaf addas i'w cymunedau. Fodd bynnag, byddem yn annog rhannu arferion da, dysgu a phrofiadau yn ehangach.

Argymhelliad 7. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru yn gweithio gydag awdurdodau lleol drwy CLILC i ddarparu cymorth, arweiniad a rhannu arferion gorau sy'n ymwneud â gwahanol fodelau o ddarparu gwasanaethau.

5. Gwerth cymdeithasol

146. Clywsom na ellir gorbwysleisio manteision gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd i gymunedau. Yn ôl Community Leisure UK Cymru:

“They promote physical and mental well-being through various programmes and partnerships and that includes adult education, early years provision, school holiday programming, and, of course, the national exercise referral scheme. So, they reduce inequalities and ill health, they reduce the time that patients spend in hospital on NHS care, and they do that, really, by contributing to developing the Well-being of Future Generations (Wales) Act 2015 through integration of arts, culture, sport and leisure.”¹²⁸

147. Aeth ymlaen i ddweud bod bygythiad gwirioneddol i iechyd a lles ein cymunedau pan fydd y gwasanaethau hynny'n cael eu tynnu'n ôl, gan eu bod hefyd yn colli cefnogaeth hanfodol ar gyfer iechyd a lles, cyfleoedd addysgol, cyfleoedd cyflogaeth a chydlyniant cymdeithasol.¹²⁹

148. Yn ei dystiolaeth ysgrifenedig, mae Cwmpas yn tynnu sylw yn ei dystiolaeth ysgrifenedig at adroddiad a gyhoeddwyd gan Iechyd Cyhoeddus Cymru yn ddiweddar, **Yr Argyfwng Costau Byw: Drwy lens iechyd cyhoeddus**. Dywed Cwmpas fod Iechyd Cyhoeddus Cymru yn datgan yn glir bod yr argyfwng costau byw yn cael effaith ddwys ar iechyd y cyhoedd. I'r perwyl hwnnw, mae Cwmpas o'r farn ei bod yn hanfodol bod gwasanaethau llyfrgelloedd a hamdden yn y gymuned yn cael eu hystyried yn asedau allweddol yn y cyd-destun hwn a bod y canlynol yn wir:

“Removing these assets and services from communities can have a profound impact on an already dangerous and worsening public health crisis... ensuring a consistent and sustainable delivery of library and leisure services can be a key preventative measure and investment for our health and care.”¹³⁰

¹²⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 5

¹²⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 5

¹³⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, **LALLS 04 Cwmpas**

149. Mae'r dystiolaeth a ddaeth i law Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru yn tynnu sylw at bwysigrwydd cyfleusterau hamdden i bobl hŷn:

"Mae canolfannau hamdden yn darparu cyfleusterau ac ystod o weithgareddau ar gyfer cymunedau, gan gynnwys pobl hŷn. Os na fydd camau'n cael eu rhoi ar waith i ddiogelu cyfleusterau hamdden hygyrch, nid yn unig y bydd Cymru'n parhau i weld galw heb ei ateb am chwaraeon a gweithgarwch corfforol ymhlith pobl hŷn, ond mae'n debygol y bydd cynnydd mewn unigrwydd cymdeithasol a dirywiad yn iechyd a lles pobl hŷn."¹³¹

150. O ran llyfrgelloedd, dywedodd y Comisiynydd Pobl Hŷn wrthym:

"...mae llyfrgelloedd yn chwarae rhan hanfodol wrth feithrin sgiliau digidol ymhlith pobl hŷn ac eisoes yn darparu mynediad at wasanaethau gwybodaeth a chymorth."¹³²

151. Nododd Cymdeithas Prif Lyfrgellwyr Cymru:

"Library services contribute to a range of Welsh Government outcomes such as literacy, skills and learning, digital inclusion, poverty, health and well-being."¹³³

152. Dywedodd UNSAIN Cymru wrthym am lyfrgelloedd:

"...they've really come into their own in terms of providing spaces for people who don't have the capacity in their own homes for study or for the equipment in terms of technology and Wi-Fi access, so it provides an equal platform for communities to access those services. And library services provide services for all ages from reading groups for young children right up into support for people looking to apply for jobs, with CV preparation. It provides study, it provides a warm place, and this is all of the things that are above and beyond just looking to see whether you've got reading materials that are going to interest you, but, obviously, access to books that you don't have

¹³¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, LALLS 05 Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru

¹³² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, LALLS 05 Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru

¹³³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, LALLS 01 Cymdeithas Prif Lyfrgellwyr Cymru

to pay for. So, it provides that equal platform for communities."¹³⁴

153. Yn yr un modd, o ran gwasanaethau hamdden, nododd UNSAIN Cymru:

*"...we have all sorts of campaigns to combat obesity and other chronic health problems that are preventable through people having more healthy lifestyles, and in order to have more healthy lifestyles, you need to have good access to affordable leisure services."*¹³⁵

154. Roedd Cymdeithas Chwaraeon Cymru'n teimlo bod Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol (Cymru) 2015 wedi helpu i sicrhau bod awdurdodau lleol yn rhoi rhywfaint o ystyriaeth i fuddion ehangach cyfleusterau hamdden, a'r pethau y maent yn eu cyflawni yn eu herbyn o ran addysg, iechyd, lles cymunedol a diogelwch cymunedol.¹³⁶

155. Yn ei dystiolaeth ysgrifenedig cyfeiriodd Cwmpas at ei ymarfer mapio yn 2022 a ganfu'r canlynol:

*"social enterprises across Wales produce significant social value, including improving health and well-being, supporting vulnerable people and addressing social exclusion, creating employment opportunities and providing access to services."*¹³⁷

156. Tynnodd Cwmpas sylw hefyd at effaith datblygiad economaidd modelau darparu nid-er-elw amgen, gan gynnwys mynd i'r afael ag allgáu cymdeithasol a chreu cyfleoedd cyflogaeth:

"I think, particularly when you look at the ones that have moved away from local authority provision, by creating that economic anchor locally, providing the good quality jobs close to where people live in terms of from a foundational economy perspective, but also by creating an independent economic anchor away from the public sector, there's potential around the social value supply-chain work and procurement. You find that actually, they find that slightly easier, moving away from the sort of public sector procurement regime by becoming

¹³⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 233

¹³⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 234

¹³⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 199

¹³⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 04 Cwmpas](#)

more independent, to try and get that spend to remain local as well."¹³⁸

157. Nododd Chwaraeon Cymru y ffordd eang y gellir crynhoi gwerth cymdeithasol, gan ychwanegu mai ei ddadansoddiad ei hun ar gyfer chwaraeon yn gyffredinol oedd bod elw cymdeithasol o £2.88 am bob £1 a gaiff ei gwario:

*"...I wouldn't necessarily say that is a absolute given in terms of those outputs. What it does do is really help create the conversations that are required between not just local authorities, but also health services, education services, about how we pool resources to see the preventative impacts of that funding, the preventative impacts of those collaborative programmes around social prescribing, around education and so forth, to maximise the impacts of leisure facilities."*¹³⁹

158. Yn yr un modd, nododd Community Leisure UK Cymru ddata yr oedd ganddo wrth law fod ymddiriedolaethau hamdden yn creu £101 o werth cymdeithasol y person gan ddefnyddio eu cyfleusterau a'u gwasanaethau ac mae hynny'n cael ei fesur drwy arbedion i'r GIG, lefelau troseddu is a gwell iechyd meddyliol a chorfforol mewn cymunedau."¹⁴⁰

159. Esboniodd Aura Cymru eu bod yn gweithio gyda chwmni i adolygu ac ymchwilio i werth rhai o'u rhaglenni a'u prosiectau. Er enghraifft:

*"One was in libraries, which was about our tackling of social isolation and loneliness, and when we reviewed those interventions and interviewed the participants, the social value for every £1 spent was £8.75. And in our active communities teams, we work collaboratively with community safety to identify areas of high anti-social behaviour, and we go in and deliver interventions using sport as a tool to engage young people. Those programmes were evaluated and, for every £1 spent, £13.16 of social value was created."*¹⁴¹

160. Dywedodd Nofio Cymru wrthym fod angen llawer mwy o ddata a dealltwriaeth o ran gwerth cymdeithasol a'r enillion ar werth cymdeithasol.¹⁴²

¹³⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 7

¹³⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 149

¹⁴⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 154

¹⁴¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 90

¹⁴² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 194

Ategwyd y farn hon gan GLL (Better). Nododd ei bod yn amlwg bod angen mwy o ddealltwriaeth a dadansoddiad o werth cymdeithasol, a hefyd:

“...it’s sometimes difficult for councillors without a quantitative value in relation to the social value. So, I think that that can be difficult, and what we have done recently is to work with Sheffield Hallam University, and with other specialists in the sector, to actually quantify how much does a council get back from, say, a £1 investment. And what we have found in Lincolnshire is that we are generating over £5 for every £1 of investment, which I think is a very powerful way of demonstrating value. So, I think that that also is important—that we shouldn’t be afraid of quantifying what we do.”¹⁴³

161. Yn ei thystiolaeth ysgrifenedig, nododd CLILC:

“Mae angen fframwaith cadarn hefyd i fesur y dychweliad cymdeithasol ar fuddsoddiad a ddarperir o fewn gwasanaethau hamdden a llyfrgell, o ran dulliau ataliol a chanolig ar yr unigolyn a’r galw ar wasanaethau cost uwch fel gwasanaethau Gofal Cymdeithasol ac Iechyd.”¹⁴⁴

162. Dywedodd Archwilio Cymru wrthym fod Archwilydd Cyffredinol Cymru yn ei adroddiad ar Drosoglwyddo Asedau Cymunedol yn 2018 wedi canfod bod awdurdodau lleol yn ei chael hi’n anodd monitro a mesur effaith ar les ac effaith gymdeithasol trosglwyddo asedau ac na chafodd graddfa’r trosglwyddiadau a’u gwerth eu mesur na’u cofnodi’n ffurfiol yn lleol nac yn genedlaethol.¹⁴⁵

163. Yn yr un modd, mae eu tystiolaeth ysgrifenedig yn cyfeirio at adroddiad yr Archwilydd Cyffredinol ar Fentrau Cymdeithasol a ganfu:

“...er bod Mentrau Cymdeithasol cyrff cyhoeddus i gyflawni eu hamcanion llesiant a’u cyfrifoldebau statudol eraill, gan mwyaf nid yw awdurdodau lleol yn monitro nac yn gwerthuso eu gweithgareddau na’u heffaith.”¹⁴⁶

164. Dywedodd Aura Cymru mai un o’r prif heriau yw ceisio egluro i bobl sydd â gofynion cyllidebol eraill y gallwn arbed arian i chi:

¹⁴³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 84

¹⁴⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LLALLS 11 CLILC](#)

¹⁴⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 12 Archwilio Cymru](#)

¹⁴⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 12 Archwilio Cymru](#)

“...we do save the health service, the public health service, the police, in terms of anti-social behaviour, and local authorities in terms of some of their social services—we save them money. But I think one of the challenges is that we’re not very good at actually explaining all of that, and we certainly don’t quantify it, in a way. So, people are looking at the budgets for libraries and leisure and don’t realise that they’re actually saving other people’s budgets and there doesn’t seem to be that connection. So, I think that’s something that we can all do to try and ease that disconnect.”¹⁴⁷

165. Mae Archwilio Cymru yn cyfeirio at eu hadroddiad ar Wasanaethau’r Awdurdod Lleol yn 2021 yn eu tystiolaeth ysgrifenedig. Canfu’r adroddiad fod gwasanaethau hamdden a diwylliannol “yn cael eu defnyddio’n helaeth ac yn cael eu gwerthfawrogi’n fawr gan ddinasyddion”. Fodd bynnag, dywedodd Archwilio Cymru:

“Er bod ganddynt werth cymdeithasol uchel, gan helpu i gynnal lles personol a chwarae rôl ataliol bwysig, mae’r rhain yn aml yn wasanaethau dewisol ac maent wedi gweld y toriadau mwyaf mewn cyllid ar draws holl weithgareddau’r awdurdod lleol...o’r holl wasanaethau awdurdodau lleol, hamdden a chwaraeon sydd wedi gweld y gostyngiad mwyaf mewn gwariant a gwasanaethau llyfrgell y trydydd toriad mwyaf. Eto i gyd, y rhain hefyd oedd y gwasanaethau â gwerth dinasyddion uchel ac fe’u defnyddiwyd yn rheolaidd gan bobl - 85% o ddinasyddion a arolygwyd gennym yn rheolaidd yn defnyddio gwasanaethau hamdden a chwaraeon awdurdodau lleol a 76% o wasanaethau llyfrgell.”¹⁴⁸

166. Aeth ymlaen i ddweud:

“...nad yw ansawdd a dyfnder y wybodaeth a gyflwynir i aelodau fel sail i drafodaethau ac i gefnogi’r broses o wneud penderfyniadau bob amser yn gynhwysfawr, gan ei bod yn brin o fanylion mewn meysydd allweddol. Er enghraifft, nid yw’r sail gyfreithiol ar gyfer gwasanaeth bob amser wedi cael ei chynnwys, gellir anwybyddu sut mae gwasanaethau’n cyfrannu

¹⁴⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 23

¹⁴⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 12 Archwilio Cymru](#)

at gyflawni blaenoriaethau ehangach ac nid yw'r effaith ar gyfrifoldebau ehangach, megis cydraddoldebau a heriau economaidd-gymdeithasol, wedi ei mesur.”¹⁴⁹

167. Yn eu tystiolaeth ysgrifenedig, nododd CLILC nad yw'r rôl ganolog y mae gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd yn eu chwarae wrth hwyluso pob un o'r lluoedd ddarpariaethau yng nghymunedau'r cyngor bob amser yn cael ei chydabod yn deilwng a'i gwerthfawrogi ddigon, ar lefel cynghorau a lefel Llywodraeth Cymru.¹⁵⁰

168. Galwodd Cymdeithas Prif Lyfrgellwyr Cymru am fwy o ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o'r hyn y mae llyfrgelloedd yn ei ddarparu, gan ddechrau gyda Llywodraeth Cymru:

“On the ground, we're all engaged in this work. There is a little bit of a missing trick, though, that starts with Welsh Government...So, when the programme for government was developed and the strategies that developed as a result of that...the strategy for an ageing society...So, libraries are delivering in spades on that strategy. No-one at Government level has made that sum and realised that this is the case, so we're not part of these conversations. It's just completely missing a trick and possible investment, then, into the library offer and that focus on what we are actually delivering.”¹⁵¹

169. Aeth ymlaen i ddweud, pan fydd y strategaethau'n cael eu llunio, ei bod yn frwydr cael llyfrgelloedd wedi'u cynnwys ynddynt. Gan ddefnyddio'r strategaeth ddiwylliant newydd fel enghraifft, nododd:

“...we are lobbying hard to get an awareness and an understanding of what libraries can actually deliver within the cultural space. It will be the only strategy, though, and for authorities to be hanging their hats on that strategic direction, it's really important right now. And it's a challenge, and we're all feeling not very confident that our voices are going to be heard loud enough within that strategy.”¹⁵²

¹⁴⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 12 Archwilio Cymru](#).

¹⁵⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 11 CLILC](#).

¹⁵¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 171

¹⁵² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 172

170. Ategwyd y syniad nad yw llyfrgelloedd yn cael eu deall yn dda yn y Llywodraeth gan CILIP:

“...the digital strategy for Wales that came out just didn’t reference libraries, and so, we organised a cross-sector response. I think public libraries suffer a little bit...in that they’re sort of positioned here under the culture division, which is appropriate, but actually, they work across all sorts of issues, so they’re in health, in education; they’re cutting across all of these things, and there isn’t brilliant working across those sectors.”¹⁵³

171. Dywedodd y Dirprwy Weinidog wrthym fod Chwaraeon Cymru wedi ailgomisiynu Prifysgol Sheffield Hallam i gynnal ymchwil ar werth cymdeithasol ac economaidd chwaraeon yng Nghymru a bod disgwyl adroddiad yn ddiweddarach eleni. Eglurodd fod yr adroddiad blaenorol a gyhoeddwyd yn 2018 wedi edrych ar:

“...the economic value of sport in Wales, the wider social impacts of sport in relation to health, subjective well-being, social capital, education, crime, volunteering, and what the outcome of that report showed then was that, for every £1 we invested, there was a return of £2.88.”¹⁵⁴

Ein barn ni

172. Mae gwasanaethau llyfrgell a hamdden yn darparu manteision iechyd a lles, yn ogystal â manteision cymdeithasol ac economaidd, i gymunedau. Cawsom nifer o ffigurau yn ymwneud â gwerth cymdeithasol ehangach y gwasanaethau hyn. Er enghraifft, dywedodd Chwaraeon Cymru fod elw cymdeithasol o £2.88 am bob £1 sy’n cael ei gwario ar chwaraeon, ac yn ôl Community Leisure UK Cymru, mae ymddiriedolaethau hamdden yn creu £101 o werth cymdeithasol am bob person sy’n defnyddio eu cyfleusterau a’u gwasanaethau sy’n cael ei fesur trwy arbedion i’r GIG, lefelau troseddu is a gwell iechyd meddyliol a chorfforol mewn cymunedau. Ni ellir gorbwysleisio’r gwerth sylweddol y mae gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd yn ei ddarparu i’w cymunedau. Fodd bynnag, dywedodd rhanddeiliaid wrthym fod angen mwy o ddealltwriaeth a dadansoddiad o werth cymdeithasol.

¹⁵³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 178

¹⁵⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 53

173. Credwn y dylai fod pwyslais ar werth cymdeithasol pan fydd awdurdodau lleol yn penderfynu ar y ffordd orau o ddarparu gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd. Byddem yn annog Llywodraeth Cymru i weithio gydag awdurdodau lleol i ystyried pa ganlyniadau gwerth cymdeithasol y maent am eu cyflawni drwy wasanaethau hamdden a llyfrgelloedd cyhoeddus a dylunio a darparu eu gwasanaethau yn unol â hynny. Byddai cael data cyfredol sy'n benodol i Gymru ar werth cymdeithasol sy'n cael ei rannu ag awdurdodau lleol yn eu helpu i wneud penderfyniadau gwybodus am ddarparu gwasanaethau.

Argymhelliad 8. Rydym yn argymell bod Llywodraeth Cymru, mewn cydweithrediad â phartneriaid llywodraeth leol, yn mynd ati'n rheolaidd i ddadansoddi a chyhoeddi data penodol i Gymru ar yr enillion gwerth cymdeithasol ar fuddsoddiad wrth ddarparu gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd.

174. Roeddem yn bryderus i glywed y gall gwasanaethau llyfrgell a'r gwerth cymdeithasol y gallant eu creu gael eu hanwybyddu weithiau gan Lywodraeth Cymru. Mae llyfrgelloedd yn darparu ystod eang o wasanaethau a gweithgareddau, ac mae'n bwysig bod ymwybyddiaeth a dealltwriaeth o fewn y llywodraeth o'r hyn y gallant ei gyflawni a'u budd i wasanaethau ehangach fel iechyd ac addysg.

175. Ar hyn o bryd, nid oes corff cenedlaethol i arwain datblygiad llyfrgelloedd cyhoeddus yng Nghymru. Credwn y dylai Llywodraeth Cymru ystyried sefydlu Tasglu Llyfrgelloedd i hyrwyddo gwerth cymdeithasol llyfrgelloedd a rhannu arferion gorau, a allai gynnwys darparu tystiolaeth a data i wasanaethau llyfrgell i lywio eu penderfyniadau.

Argymhelliad 9. Rydym yn argymell y dylai Llywodraeth Cymru archwilio'r opsiynau ar gyfer sefydlu Tasglu Llyfrgelloedd i hyrwyddo gwerth llyfrgelloedd a'r cyfraniad y maent yn ei wneud i'w cymunedau a manteision cymdeithasol ehangach.

6. Cydleoli

176. Mae awdurdodau lleol yn ceisio cydleoli rhai o'u gwasanaethau fwyfwy, yn bennaf mewn ymdrech i arbed costau. Dywedodd CLILC fod hyn o ganlyniad i fesurau cyni, ond ei fod wedi gorfodi awdurdodau lleol i fod yn arloesol wrth ddarparu gwasanaethau. Dywedodd y Cyngorydd Carwyn Jones wrthym am nifer yr adeiladau sydd gan awdurdodau lleol a'u defnydd:

*"...mae gennym ni hen adeiladau, gormod o adeiladau, felly dwi'n meddwl ein bod ni angen dŵad, a dwi'n meddwl bod yna drafodaethau yn mynd ymlaen mewn nifer o awdurdodau drwy Gymru, i weithio mwy mewn partneriaeth lle mae'r trydydd sector a darpariaeth gyhoeddus yn dod at ei gilydd i gynnig mwy o bethau dan un to."*¹⁵⁵

177. Mae'r Cyngorydd Rob Stewart yn credu bod y dyddiau o gael adeiladau unigol i wneud gwahanol bethau drosodd yn ôl pob tebyg a bod awdurdodau lleol yn ceisio mynd i'r afael â rhai o gostau parhaus rhedeg gwasanaethau trwy eu cydleoli mewn un lleoliad.¹⁵⁶

178. Soniodd SCL Cymru am fanteision posibl cydleoli gwasanaethau, boed hynny drwy fodel hyb gyda gwasanaethau parhaol o dan yr un to neu ddod â gwasanaethau i mewn o bryd i'w gilydd, megis sgrinio am ganser neu feddygfeydd meddygon teulu.

*"It is a fantastic opportunity... I call it 'upselling' or 'cross-pollinating' services, particularly around health. [...] It's also about bringing partners in. So, we work with so many different partners in libraries. It's working with the health board, it's working with Public Health Wales, things like 'stay steady' clinics, working around falls prevention. So, they'll come in and they'll use our venues, and they have an opportunity then to access our customers in the community."*¹⁵⁷

179. Ond roedd CILIP Cymru yn mynegi pryderon yn ei thystiolaeth ysgrifenedig y gallai'r symud i fodel hyb arwain at ostyngiad mewn llyfrgellwyr proffesiynol a symudiad ehangach tuag at staff gwasanaethau mwy generig. Dywedodd y gallai

¹⁵⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 319

¹⁵⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 242

¹⁵⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraffau 202-203

hyn dynnu sylw at lai o ddiddordeb gan awdurdodau lleol yn y llyfrgell a llai o'i hyrwyddo fel man gwaith proffesiynol".¹⁵⁸

180. Dywedodd y Cynghorydd Rob Stewart, wrth ymateb i hyn:

*"I don't want to distill down or degrade the expertise that the librarians have, but I think you have to balance that against the need to run a multiservice hub, and, within that model, if a librarian is unable to staff a facility that may be open seven days a week, and we don't have trained, qualified librarians who are able to do that not just in the main big hub, but also in our local hubs around our community, then you look at how best you can cover that with staff that are trained in multiple disciplines to offer the best service you can to the community."*¹⁵⁹

181. Er gwaethaf rhai manteision i gyd-leoli gwasanaethau, nododd y Cynghorydd Carwyn Jones heriau i ardaloedd gwledig Cymru a'r angen am gysylltiadau trafndiaeth:

*"Oherwydd y broblem ddaearyddol sydd gennym ni yng Nghymru, mae'n iawn yn y llefydd mwyaf poblog, lle mae gennych chi bawb yn agos at ryw hwb, ond rydym ni'n byw yn y llefydd mwyaf anghysbell yn ddaearyddol. Mae trio cadw'r gwasanaethau ym mhob cwr o Gymru yn her, onid ydy, a dydy o byth yn mynd i gael ei wneud yn broffidiol. Teithio llesol, te— mae'n rhaid i bobl allu cael at y gwasanaethau yma ac mae pwysigrwydd teithio'n llesol yn rhan o hynny."*¹⁶⁰

182. Yn yr un modd, dywedodd Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru mewn tystiolaeth ysgrifenedig:

"Mae'r gwaith o greu hybiau sy'n dod â sawl gwasanaeth at ei gilydd, a lle maen nhw'n atal gwasanaeth lleol rhag cael ei gau'n barhaol, yn cael ei groesawu gan ei fod yn caniatáu i wasanaethau llyfrgell a hamdden barhau i fodoli mewn cymuned. Os caiff hybiau mewn safleoedd newydd eu creu, mae cydweithrediad rhwng awdurdodau lleol a darparwyr trafndiaeth leol yn hanfodol er mwyn sicrhau bod pobl hŷn yn

¹⁵⁸ Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.09.CILIP](#).

¹⁵⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 329

¹⁶⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 350

gallu parhau i gael mynediad at wasanaethau hamdden a llyfrgell drwy drafnidiaeth gyhoeddus.”¹⁶¹

183. Awgrymodd Ymddiriedolaeth Ddiwylliannol Awen y dylai awdurdodau lleol edrych ar fodolau amgen o ddarparu gwasanaethau, ond y dylai hyn fod yn llai plwyfol, gan nodi:

“Rather than have 22 local authorities in Wales looking to do 22 different things, there may be a future in greater strategic partnerships, in creating a critical mass of services, and that’s where you derive better value from. So, I think the next step for local authorities in Wales, rather than just looking at their own patches to see where the efficiencies might be, is to see what can be done by working together and whether that’s via the regional economic partnership areas that we’ve got or on a health board basis, perhaps.”¹⁶²

184. Mewn ymateb i’r cwestiwn a oes rôl i Fyrddau Gwasanaethau Cyhoeddus ystyried sut y gellid cydleoli gwasanaethau, dywedodd y Cynghorydd Carwyn Jones:

“I think, possibly, if there was a national policy that would set the framework, then the public services board would be probably ideal to drive it forward, if there was a national policy saying, ‘x amount for x amount of years’, it would be a good agenda item for the public services board. In its absence, probably it is the ad hoc way that we’ll go about it throughout Wales, as we do at the moment.”¹⁶³

185. Ychwanegodd y Cynghorydd Rob Stewart:

“I think there’s no reason why that discussion shouldn’t happen in a PSB. But we also have the same partners in our corporate joint committees, we also have the same partners in our city region meetings. So, the discussions go on in various venues...the opportunity is there, but it’s on a case-by-case basis; when the opportunity arises, you don’t need to wait for a regional

¹⁶¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.05.Comisiynydd.Pobl.Hŷn.Cymru](#).

¹⁶² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 29

¹⁶³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 323

*meeting to have the discussion; you get on and explore the opportunity.*¹⁶⁴

186. Mae papur tystiolaeth y Dirprwy Weinidog yn cyfeirio at duedd “i awdurdodau lleol ddarparu gwasanaethau llyfrgell drwy hybiau cymunedol” a bod y “dystiolaeth yn dangos bod hyn wedi cynyddu’r defnydd o wasanaethau, wedi lleihau costau ac yn cyfrannu at wytnwch gwasanaethau.” Mae’n nodi y gallai cydleoli gwasanaethau o’r fath “ambell waith wedi bod yn ffordd i osgoi eu cau”.¹⁶⁵

187. Waeth beth fo’u llwyddiant, pwysleisiodd y Dirprwy Weinidog yn ystod y sesiwn dystiolaeth lafar:

*“...it would very much be down to a local authority to determine whether or not that would be effective in their particular area. Because the impact, really, we don’t yet know; it’s still a very new innovation.”*¹⁶⁶

188. Cydnabu’r Dirprwy Weinidog nad oes un ateb addas i bawb ac y gallai cydleoli fod yn anoddach i awdurdodau lleol sy’n cwmpasu ardaloedd gwledig mawr iawn:

*“...transport is challenging in most areas at the moment, as we know...But, obviously, that would be one of the considerations that a local authority would have to think about, in terms of, if they were going to co-locate a number of services or create some kind of cultural hub, would they do that in an area where they knew that transport was available to get to, so that that made it accessible to somebody, or would that mean that, by doing that, there would be other communities that wouldn’t be able to access, and so, therefore, that they would feel that that wouldn’t be the way forward.”*¹⁶⁷

189. Mae papur tystiolaeth y Dirprwy Weinidog hefyd yn cyfeirio at gydleoli gwasanaethau llyfrgell gyda gwasanaethau diwylliannol eraill sy’n “annog defnydd a chynaliadwyedd”. Yn ei thystiolaeth lafar, gwrthododd y ddadl bod cydleoli yn pylu’r arbenigedd mewn llyfrgelloedd. Dywedodd:

¹⁶⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 325

¹⁶⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, 24 Mai 2023, [Papur 5](#)

¹⁶⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 64

¹⁶⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 68

“...we still have to...have a statutory public library service that meets particular standards. So, that will still require library expertise, it just means that that service can be located with other services. And if somebody is accessing another service, while they're accessing that other service, they might see that there's a library there and go and use that as well. For some people, the library is still a place where they just want to go and borrow a book; for other people, it can be...something very new—digital, something where we can do very innovative things.”¹⁶⁸

Ein barn ni

190. Clywsom fod awdurdodau lleol yn cydleoli rhai o'u gwasanaethau mewn 'hybiau' cymunedol fwyfwy, yn rhannol mewn ymdrech i arbed costau, ond hefyd ar gyfer manteision ehangach, megis gwella hygyrchedd gwasanaethau. Gall hybiau gynnig sawl budd i gymunedau gan eu bod yn cynnig ystod eang o wasanaethau o dan yr un to, yn amrywio o grwpiau rhieni a phlant bach i gymorth iechyd a thai, ac yn y blaen.

191. Fodd bynnag, clywsom fod rhai tystion yn pryderu y gellid gwanhau rôl llyfrgellydd fel proffesiwn lle mae'r model hyb yn cael ei gymhwyso. Roedd rhai yn ofni y bydd yr angen am staff sydd â gwybodaeth fwy generig am wasanaethau yn cymryd lle llyfrgellwyr proffesiynol, gan effeithio'n negyddol ar ddarpariaeth y llyfrgell o ganlyniad. Er mwyn sicrhau bod llyfrgelloedd yn parhau i gael eu defnyddio, credwn y dylid lleoli gwasanaethau llyfrgell mewn lle amlwg o fewn hybiau. Byddem yn annog rhannu arferion gorau ymhlith awdurdodau lleol a'uartneriaid cyflenwi o ran sut i wneud defnydd effeithiol o lyfrgelloedd o fewn modelau hyb. Ni ddylid blaenoriaethu gwasanaethau proffidiol mewn canolfannau ar draul llyfrgelloedd - dylai awdurdodau lleol a phartneriaid cyflawni ystyried eu cyfrifoldebau cymdeithasol wrth wneud penderfyniadau am gydleoli gwasanaethau a'u dyluniad.

192. Clywsom hefyd am heriau wrth gydleoli gwasanaethau mewn ardaloedd gwledig. Os yw gwasanaethau'n cael eu cydleoli, mae angen iddynt fod ar gael i bawb. Fel y clywsom mewn tystiolaeth, mae'n amlwg bod trafndiaeth yn broblem ar hyn o bryd, a dylai fod yn ystyriaeth allweddol mewn unrhyw benderfyniad i gydleoli. Dylai hyn gynnwys y defnydd o wasanaethau trafndiaeth gymunedol.

193. Roedd yn amlwg o'r dystiolaeth a gafwyd bod angen i awdurdodau lleol wneud penderfyniadau ar sail anghenion eu cymunedau eu hunain, a bod angen

¹⁶⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 69

mwy o dystiolaeth a data cadarn i lywio penderfyniadau. Clywsom fod tystiolaeth hyd yma yn dangos bod y cydleoli wedi cynyddu'r defnydd o wasanaethau, ei fod wedi lleihau costau a'i fod yn cyfrannu at wydnwch gwasanaethau. O ystyried bod hybiau yn arloesedd cymharol newydd, rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn parhau i fonitro a gwerthuso eu llwyddiant, a bod canfyddiadau'n cael eu rhannu ag awdurdodau lleol er mwyn llywio eu penderfyniadau. Rhaid i awdurdodau lleol fabwysiadu dull deallus o wneud penderfyniadau ar gydleoli, yn enwedig mewn perthynas â gwasanaethau llyfrgell, er mwyn sicrhau eu bod yn ystyried pwysigrwydd llyfrgelloedd o fewn y gwasanaethau cyffredinol a ddarperir mewn hybiau.

Argymhelliad 10. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru, gyda phartneriaid llywodraeth leol, yn monitro ac yn gwerthuso effeithlonrwydd ac effeithiolrwydd cydleoli yng Nghymru hyd yma ac yn rhannu eu canfyddiadau ag awdurdodau lleol.

Argymhelliad 11. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn gweithio gydag awdurdodau lleol drwy CLILC i sicrhau bod trafndiaeth, gan gynnwys gwasanaethau trafndiaeth gymunedol, yn ystyriaeth allweddol wrth wneud penderfyniadau ar gydleoli gwasanaethau.

7. Cymorth Ariannol

194. Waeth pwy sy'n rhedeg gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd, mae'r heriau ariannol diweddar, yn enwedig mewn perthynas â chostau ynni, wedi arwain at benderfyniadau anodd i gynghorau a'r rhai sy'n rhedeg y cyfleusterau. Mae'r argyfwng ynni wedi effeithio'n anghymesur ar ganolfannau hamdden, yn enwedig y rhai sydd â phyllau nofio sy'n defnyddio llawer o ynni. Mae hyn wedi codi'r posibilrwydd o leihau oriau agor a chau mewn rhai ardaloedd.

195. Nododd Archwilio Cymru yn eu tystiolaeth ysgrifenedig fod:

"...gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd wedi gweithredu dan amgylchiadau heriol iawn yn ystod y blynyddoedd diwethaf. Mae effeithiau'r pandemig, problemau recriwtio a chadw parhaus ym maes gwasanaethau cyhoeddus, pwysau chwyddiant ac amddiffyniad cyfyngedig rhag toriadau cyllideb yn cael effaith andwyol."¹⁶⁹

196. Gan gyfeirio at y data diweddaraf a gyhoeddwyd gan StatsCymru, aeth Archwilio Cymru ymlaen i ddweud:

"...mae'n glir bod awdurdodau lleol wedi'i chael hi'n anodd cynnal buddsoddiad mewn gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd dros y 12 mlynedd diwethaf. Rhwng 2009-10 a 2021-22, mae gwariant awdurdodau lleol ar lyfrgelloedd, diwylliant, treftadaeth, gwasanaethau a gweithgareddau chwaraeon a hamdden wedi disgyn 33.6% mewn termau real; o £370.6 miliwn yn 2009-10 i £246.2 miliwn yn 2021-22."¹⁷⁰

197. Clywsom fod costau ynni yn y sector wedi treblu'n fras i rai sefydliadau¹⁷¹ a bod rhai ymddiriedolaethau sy'n gweithredu gwasanaethau ar ran awdurdodau yn nodi cynnydd o hyd at £1 miliwn fesul contract awdurdod lleol.¹⁷² Dywedodd Aura Cymru wrthym, er enghraifft, fod ei filiau ynni wedi tyfu dros £600,000 yn y flwyddyn ddiwethaf a heb gymorth yr awdurdod lleol gyda'i gostau ynni, awgrymodd na allai fod wedi goroesi.¹⁷³ Ni chafodd canolfannau hamdden eu cynnwys yng Nghynllun Gostyngiad mewn Biliau Ynni Llywodraeth y DU.

¹⁶⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 12 Archwilio Cymru](#)

¹⁷⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 12 Archwilio Cymru](#)

¹⁷¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 205

¹⁷² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 07 Cymdeithas Chwaraeon Cymru](#)

¹⁷³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 110

198. Yn ystod ein hymweliad â Chanolfan Hamdden Plas Madoc, clywsom fod yr argyfwng ynni yn parlysu'r elusen a'i bod yn cynnal trafodaethau gyda Chyngor Bwrdeistref Sirol Wrecsam ar hyn o bryd ynghylch cymorth.

199. Clywsom gan Nofio Cymru y gallai costau ynni fod dair i bum gwaith yn uwch yn awr nag yr oeddent, ac y gallai fod cymaint â £30 miliwn o fwlch yng nghyllidebau'r ymddiriedolaethau hamdden. Er y gallai'r setliad llywodraeth leol a'r defnydd o gronfeydd wrth gefn fod wedi lleddfu rhywfaint o'r pwysau hwnnw, gallai fod bwlch cyllido o £10-12 miliwn dros y 12 mis nesaf, yn yr achos gorau, o ganlyniad i filiau ynni canolfannau hamdden.¹⁷⁴

200. Dywedodd Chwaraeon Cymru wrthym fod y sector yn eithaf gwydn yn dod allan o'r pandemig o ganlyniad i lawer o waith arloesol iawn i amddiffyn ei hun a buddsoddiad gan Lywodraeth Cymru. Fodd bynnag, dywedodd:

"...the perfect storm of staffing, the cost of living and operation costs and inflation and the energy crisis that have come about now have almost, to an extent, undone a lot of that work, or at least set us back to a point—. We would have thought this would be a really positive, redemption year almost, if I can use that term, and, instead, it's just firefighting new and emerging challenges."¹⁷⁵

201. Mae papur tystiolaeth Community Leisure UK Cymru yn nodi bod 80 y cant o'i aelodau'n rhagweld diffyg ariannol ar ddiwedd y flwyddyn, gyda diffyg cyfunol disgwylidig o fwy na £5.4 miliwn i ymddiriedolaethau hamdden yn unig.¹⁷⁶ Mae ymddiriedolaethau hamdden yn derbyn ffi reoli gan yr awdurdod lleol i reoli'r cyfleusterau, ond dywedodd Community Leisure UK Cymru wrthym:

"... Mae'r ffi rheoli wedi aros yn fflat, felly mae hynny'n ostyngiad mewn termau real mewn gwirionedd, neu, mewn rhai achosion, maen nhw hefyd wedi cael eu lleihau yn ystod yr ychydig flynyddoedd diwethaf... Yna mae'r gweithredwyr yn dod yn fwy dibynnol ar incwm o fasnachu, felly mae hynny'n golygu eich bod yn fwy dibynnol ar eich caffis neu ar eich digwyddiadau sy'n cael eu cynnal, mewn parciau, digwyddiadau haf."¹⁷⁷

¹⁷⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraffau 207-209

¹⁷⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 22

¹⁷⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LLALLS 02 Community Leisure Wales](#)

¹⁷⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 48

202. Yn gynharach eleni adroddwyd bod hyd at 150 o byllau nofio yng

Nghymru mewn perygl o gau oherwydd costau ynni, gan godi'r posibilrwydd o gau mewn rhai ardaloedd. Roedd Nofio Cymru yn amcangyfrif fod 500,000 o bobl yng Nghymru yn cymryd rhan mewn gweithgareddau dŵr bob wythnos ar draws 309 o byllau yng Nghymru cyn y pandemig.¹⁷⁸ Fodd bynnag, dywedodd GLL (Better) wrthym ei bod ar hyn o bryd yn costio dros £12 i ddarparu sesiwn nofio ac nad oes neb yn talu mwy na £5, felly mae'n rhaid i'r arian hwnnw ddod o rywle.¹⁷⁹

203. Cyhoeddodd Llywodraeth y DU gronfa o £63 miliwn ym mis Mawrth i gefnogi pyllau nofio yn Lloegr. Mae'r Dirprwy Weinidog yn nodi yn ei thystiolaeth i'r Pwyllgor y bydd Llywodraeth Cymru yn derbyn tua £3.5 miliwn mewn cyllid canlyniadol o ganlyniad i'r cyhoeddiad hwn. Mae'r papur dystiolaeth yn mynd ymlaen i nodi:

"...mae Llywodraeth Cymru ar hyn o bryd yn ystyried sut i ddefnyddio'r arian canlyniadol o tua £3.5m a fydd yn dod, gan gofio hefyd y cyllid sylweddol sydd eisoes yn cael ei ddarparu i Awdurdodau Lleol a'r arian ehangach sydd ar gael i'r sector. Rhaid nodi hefyd mai un o egwyddorion pwysicaf datganoli yw nad yw cyllid canlyniadol yn cael ei 'glustnodi' at ddibenion tebyg mewn llywodraethau datganoledig."¹⁸⁰

204. Mae'r Dirprwy Weinidog yn parhau drwy honni:

"Mae Gweinidogion Cymru yn parhau i asesu ac ystyried pa benderfyniadau cyllido gâi'r effaith fwyaf yn unol ag amgylchiadau a blaenoriaethau Cymru yng nghyd-destun yr ystod o wasgfeydd sydd wedi'u nodi, gan gynnwys y trafodaethau am gyflogau a lliniaru'r argyfwng costau byw rydym yn parhau i'w wynebu."¹⁸¹

205. O ran a fydd Llywodraeth Cymru yn gwario'r cyllid canlyniadol ar byllau nofio, dywedodd y Dirprwy Weinidog wrthym yn ystod y sesiwn dystiolaeth lafar na fydd y £1.2 miliwn sydd ar gael i helpu 120 o byllau nofio gyda chostau ynni unrhyw le'n agos at yr hyn sydd ei angen arnynt".¹⁸²

¹⁷⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 08 Nofio Cymru](#)

¹⁷⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 116

¹⁸⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, 24 Mai 2023, [Papur 5](#)

¹⁸¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, 24 Mai 2023, [Papur 5](#)

¹⁸² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 88

206. Parhaodd y Dirprwy Weinidog drwy nodi bod angen sgwrs ehangach gyda'r sector am gynaliadwyedd hirdymor o ran mesurau arbed ynni, yn enwedig o ran sut mae pyllau nofio yn rheoli eu heffeithlonrwydd ynni ar gyfer y tymor hwy.¹⁸³ Yn ôl y Dirprwy Weinidog:

*"£1.2 million divided between them is £10,000. That's one month's energy bill. That isn't a solution. The solution is long-term energy efficiency. I understand all of the pressures and the difficulties that all of these pools and leisure centres are facing, but a one-off payment of £10,000, to me, is not efficient use of that money, because that doesn't solve the problem. I think we've got to work in collaboration with local authorities and leisure providers to look at a longer-term strategy and, hopefully, local authorities can get their leisure services over this hump and work with us to put longer term energy efficiency measures in place."*¹⁸⁴

207. Er gwaethaf hyn, dywedodd Nofio Cymru wrthym y byddai ffigur o £3 miliwn mewn cyllid canlyniadol yn cynnig achubiaeth i'r sector¹⁸⁵.

208. Yn ystod hydref 2022 cynhaliodd y Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol ymchwiliad i **gostau cynyddol a'u heffaith ar ddiwylliant a chwaraeon**, gan gyhoeddi adroddiad ym mis Tachwedd 2022. Gwnaeth y Pwyllgor nifer o argymhellion, yn cynnwys:

*"Dylai Llywodraeth Cymru roi cyllid ychwanegol wedi'i dargedu i'r sectorau chwaraeon a diwylliant i helpu lleoliadau a sefydliadau sy'n wynebu'r posibilrwydd o orfod cau ond sydd â dyfodol cynaliadwy y tu hwnt i'r argyfwng uniongyrchol."*¹⁸⁶

209. Derbyniodd Dirprwy Weinidog y Celfyddydau, Chwaraeon a Thwristiaeth yr argymhelliad, gan nodi yn ei hymateb:

"Mae Llywodraeth Cymru'n cydnabod effeithiau aruthrol chwyddiant ar gostau cyfleustodau a chostau byw cyrff hyd braich a sefydliadau yn y sector lleol. I'n helpu â'r pwysau hyn, mae Gweinidogion Cymru wedi cytuno i neilltuo £3,750,000

¹⁸³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 88

¹⁸⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 97

¹⁸⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 210

¹⁸⁶ Y Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol, **Adroddiad ar effaith costau cynyddol**, Tachwedd 2022

ym mlwyddyn ariannol 2022-23 i Lyfrgell Genedlaethol Cymru; Amgueddfa Cymru; sector y celfyddydau trwy Gyngor Celfyddydau Cymru, y sector chwaraeon trwy Chwaraeon Cymru; yr amgueddfeydd annibynnol a llyfrgelloedd cymunedol yng Nghymru; Cyngor Llyfrau Cymru; a'r diwydiannau creadigol annibynnol yng Nghymru.”¹⁸⁷

210. Nid yw'n glir a fydd yr arian ychwanegol hwn wedi'i dargedu ar gael yn ystod blwyddyn ariannol 2023-24.

211. Galwodd Cymdeithas Chwaraeon Cymru am gynllun hirdymor i sicrhau sefydlogrwydd ariannol gwasanaethau hamdden cyhoeddus.¹⁸⁸

212. Awgrymodd Community Leisure UK Cymru y gellid mynd i'r afael â'r heriau ariannol sy'n wynebu gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd drwy wneud y canlynol:

“...ensuring that local government is properly resourced, because it is the key partner in leisure and library services, whether it delivers them itself or it works with a charitable operator or another model, obviously, taking into consideration increased costs of living and inflation.”¹⁸⁹

213. Nododd y Cynghorydd Rob Stewart fod y setliad llywodraeth leol, er ei fod yn fwy na'r disgwyl, yn dal ymhell islaw chwyddiant, sydd wedi arwain at bwysau enfawr. Dywedodd y bydd addysg a gofal cymdeithasol yn cymryd y rhan fwyaf o'r gyllideb yn y rhan fwyaf o gynghorau, felly mae'n rhaid i chi dalu am eich holl wasanaethau eraill gyda'r hyn sydd ar ôl.¹⁹⁰

214. Clywsom hefyd am heriau o ran bodloni codiadau yn y cyflog byw cenedlaethol. Dywedodd Community Leisure UK Cymru wrthym:

“...from 1 April, a 9.7 per cent increase in the national living wage, which is the right thing to do, but to be able to afford to put a 9.7 per cent increase across all pay scales in an organisation adds a lot of pressure on the bottom line...And that's not to say that operators do not want to pay; of course

¹⁸⁷ Llywodraeth Cymru, [Ymateb i Adroddiad y Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol ar effaith costau cynyddol](#), Ionawr 2023

¹⁸⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 07 Cymdeithas Chwaraeon Cymru](#)

¹⁸⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 181

¹⁹⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 241

they do want to pay that, it's just talking about budgets and the affordability of that."¹⁹¹

215. Yn ogystal â'r heriau o ran cynnal gwahaniaethau cyflog digonol a'r cynnydd yn y cyflog byw cenedlaethol, nododd Aura Cymru hefyd fod costau ynghlwm wrth ddod â phobl i'r sector o ran talu am gymwysterau fel achubwr bywyd pwll cenedlaethol ac athro nofio.¹⁹²

216. Ynghyd â chostau cynyddol ynni, nododd Cymdeithas Chwaraeon Cymru dystiolaeth gynyddol fod costau byw yn cael effaith ar lefelau cyfranogiad mewn chwaraeon, yn fwyaf arbennig i'r rhai ar incwm is. Pwysleisiodd y Cymdeithas nad yw'n dymuno gweld cyfranogiad yn dod yn rhywbeth i bobl yn y grwpiau incwm canol ac uwch yn unig yng Nghymru.¹⁹³

217. Er enghraifft, dywedodd Nofio Cymru wrthym fod llawer o blant yn gadael yr ysgol yn methu â nofio, yn enwedig y rhai o deuluoedd llai cefnog a'r rhai o gefndiroedd ethnig amrywiol.¹⁹⁴ Clywsom mai dim ond 50 y cant o'r 1,600 a mwy o ysgolion cynradd yng Nghymru sy'n cymryd rhan weithredol mewn nofio ysgol, nad yw'n orfodol nac yn cael ei reoleiddio gan Estyn yn y ffordd y mae pynciau eraill.¹⁹⁵ Aeth ymlaen i ddweud:

*"It's not a blame thing, but I think we've taken our eye off the ball with regard to school swimming in a big way, because those children that can't afford those lessons—. The average lesson pre COVID was £6.50 for a swimming lesson, and post-COVID, in the current environment across Wales, the average cost of a swimming lesson is £12.50. So, we've nearly doubled the cost of a swimming lesson. Those children in those harder-to-reach areas, underserved areas, socially and economically deprived areas, have no chance, and that's why school swimming is so important. We celebrate the 150,000 who are in those lessons—that's fantastic—but they're the ones that can afford it. We're going to have a situation very soon where, dare I say it, white middle-class children will be able to swim and the rest won't."*¹⁹⁶

¹⁹¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, 31

¹⁹² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 16

¹⁹³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2022, paragraff 205

¹⁹⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS 08 Nofio Cymru](#)

¹⁹⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 167

¹⁹⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 169

218. Dywedodd y Dirprwy Weinidog wrthym ei bod wedi cyfarfod â'r Gweinidog Addysg yn ddiweddar i drafod y diffyg ysgolion sy'n cymryd rhan mewn gwersi nofio. Aeth ymlaen i ddweud

*"What we provide is free swimming, and Welsh Government is funding that, but that's not free swimming lessons, and lessons cost money. Swim Wales provide qualified teachers, and so on, but their concern is the cost of the swimming lesson, and I absolutely get that. But I think part of the answer to that is we have every school involved in swimming lessons.. To take one of the councils, in my own constituency, in Merthyr Tydfil, there is not one school in Merthyr Tydfil that engages in swimming lessons, and one of those schools actually has a pool and they don't deliver swimming lessons for the kids. I have met with the Minister for education to discuss that, and we're going to try and do some work jointly with local authorities on persuading them of the value of ensuring that children have free swimming lessons delivered by school from an early age."*¹⁹⁷

Ein barn ni

219. Mae costau ynni cynyddol wedi cael effaith enfawr ar wasanaethau hamdden awdurdodau lleol. Clywsom y gallai costau ynni fod dair i bum gwaith yn uwch nawr nag yr oeddent ychydig flynyddoedd yn ôl, ac na fyddai rhai darparwyr gwasanaethau hamdden wedi goroesi'r gaeaf heb gymorth gan yr awdurdod lleol tuag at eu biliau.

220. Mae'r argyfwng ynni wedi bod yn arbennig o heriol i gyfleusterau hamdden sydd â phyllau nofio. Cawsom ein synnu o glywed ei bod yn costio dros £12 ar hyn o bryd i ddarparu sesiwn nofio y pen, sy'n fwy na dwbl yr hyn y mae pobl fel arfer yn ei dalu i ddefnyddio'r pwll.

221. Rydym yn ymwybodol bod Llywodraeth y DU wedi cyhoeddi cronfa gwerth £63 miliwn ym mis Mawrth i gefnogi pyllau nofio yn Lloegr. O ganlyniad, bydd Llywodraeth Cymru yn derbyn tua £3.5 miliwn mewn cyllid canlyniadol, a dim ond £1.2 miliwn ohono sy'n gyllid refeniw. Clywsom nad yw Llywodraeth Cymru wedi penderfynu eto sut y bydd yn defnyddio'r cyllid hwn.

222. Rydym yn cydnabod na fydd £1.2 miliwn yn mynd yn bell iawn o ran helpu pyllau nofio gyda chostau ynni. Fodd bynnag, o ystyried y sefyllfa bresennol,

¹⁹⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 104

credwn y bydd unrhyw gyfraniad, waeth beth fo'i swm, yn gwneud gwahaniaeth. Am y rheswm hwnnw, rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn dyrannu cyllid canlyniadol i byllau nofio cyhoeddus. Fel y clywsom, mae 500,000 o bobl yn cymryd rhan mewn gweithgareddau dŵr ledled Cymru bob wythnos, gan gynnwys 150,000 o blant mewn gwersi nofio.¹⁹⁸ Mae nofio yn cynnig manteision i iechyd corfforol ac iechyd meddwl, ac mae hefyd yn sgil bywyd. Felly mae'n bwysig bod pyllau nofio yn parhau ar agor.

Argymhelliad 12. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn dyrannu £3.5 miliwn mewn cyllid canlyniadol i byllau nofio, yn enwedig y rhai a allai fod yn anhyfyw heb gymorth ychwanegol. Dylai Llywodraeth Cymru ddiweddarau'r Pwyllgor pan fydd penderfyniad ynghylch dyrannu'r £3.5 miliwn ychwanegol wedi'i wneud.

223. Serch hynny, rydym yn cytuno â'r Dirprwy Weinidog nad yw dyrannu'r cyllid canlyniadol i byllau nofio yn cynnig ateb i broblemau effeithlonrwydd ynni, ac rydym yn siarsio bod gwaith i ddatblygu strategaeth hirdymor, yn ogystal ag atebion tymor byrrach, yn cael ei wneud ar fyrder. Byddwn yn archwilio hyn yn fanylach yn y bennod nesaf, ond mae'n amlwg bod angen cymorth mwy dybryd ar wasanaethau hamdden a llyfrgelloedd i'w helpu i oroesi'r argyfwng presennol. Ym mis Tachwedd 2022 cyhoeddodd y Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol adroddiad ar effaith costau cynyddol ar ddiwylliant a chwaraeon. Dylai Llywodraeth Cymru roi cyllid ychwanegol wedi'i dargedu i'r sectorau chwaraeon a diwylliant i helpu lleoliadau a sefydliadau sy'n wynebu'r posibilrwydd o orfod cau ond sydd â dyfodol cynaliadwy y tu hwnt i'r argyfwng uniongyrchol.

Argymhelliad 13. Rydym yn cymeradwyo argymhelliad y Pwyllgor Diwylliant, Cyfathrebu, y Gymraeg, Chwaraeon a Chysylltiadau Rhyngwladol y dylai Llywodraeth Cymru roi cyllid ychwanegol wedi'i dargedu i'r sectorau chwaraeon a diwylliant i helpu lleoliadau a sefydliadau sy'n wynebu'r posibilrwydd o orfod cau ond sydd â dyfodol cynaliadwy y tu hwnt i'r argyfwng uniongyrchol.

Argymhelliad 14. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn diweddarau'r Pwyllgor ar ba gymorth ariannol ychwanegol y bydd yn ei ddarparu i wasanaethau hamdden a llyfrgelloedd i ddelio â'r argyfyngau ynni a chostau byw presennol.

224. Rydym yn pryderu bod yr argyfwng costau byw yn cael effaith ar lefelau cyfranogiad mewn chwaraeon. Er enghraifft, clywsom fod cost gwersi nofio wedi dyblu ers y pandemig, gan eu gwneud yn anfforddiadwy i deuluoedd yn enwedig

¹⁹⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 152

y rhai ar incwm is. Cawsom ein synnu a'n siomi o glywed mai dim ond 50 y cant o ysgolion cynradd yng Nghymru sy'n cymryd rhan mewn nofio gyda'r ysgol, ac efallai na fydd rhai ysgolion â phyllau hyd yn oed yn cynnig gwersi nofio. Rydym yn gwerthfawrogi bod darparwyr hamdden yn darparu nofio am ddim i blant yng Nghymru drwy fenter gan Lywodraeth Cymru, ond mae angen iddynt allu nofio er mwyn cael budd o hyn. O ystyried costau cynyddol gwersi nofio, mae'n bwysicach nag erioed bod plant yn cael gwersi nofio am ddim yn yr ysgol, yn enwedig gan fod nofio a diogelwch dŵr yn sgiliau bywyd.

225. Rydym yn croesawu'r ffaith bod y Dirprwy Weinidog wedi cyfarfod â'r Gweinidog Addysg i drafod diffyg darpariaeth gwersi nofio mewn ysgolion, a'u bod wedi cytuno i wneud gwaith ar y cyd ag awdurdodau lleol i'w perswadio o werth sicrhau bod plant yn cael gwersi nofio am ddim a ddarperir gan yr ysgol o oedran cynnar. Rydym yn credu y dylai fod dull unffurf ar draws Cymru i sicrhau bod plant sy'n gadael yr ysgol gynradd yn gallu nofio ac y dylai Llywodraeth Cymru weithio gydag awdurdodau lleol a'u partneriaid darparu ar strategaeth o'r fath.

Argymhelliad 15. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn diweddararu'r Pwyllgor ar gynnydd i ddatblygu strategaeth i annog ysgolion cynradd i ddarparu gwersi nofio am ddim, a sut y mae'n gweithio gyda darparwyr hamdden ar y strategaeth hon.

8. Cyllid cyfalaf a datgarboneiddio

226. Er bod rhwystrau i gynghorau ac ymddiriedolaethau eu goresgyn yn y tymor byr, fel costau ynni, mae heriau tymor hwy hefyd i'w goresgyn, yn enwedig mewn perthynas â datgarboneiddio.

227. Dywedodd GLL (Better) wrthym:

*"All the buildings have got a massive carbon challenge. So, even as we move through getting the energy crisis stabilised...there's still a clear and present and major problem for Cardiff Council and GLL, particularly in leisure centres: £70,000 a month missing that is just going to the energy companies, basically."*¹⁹⁹

228. Gwnaeth Aura Cymru hefyd ddisgrifio cyfleusterau sy'n heneiddio ar draws Cymru sy'n anodd eu datgarboneiddio.²⁰⁰ Dywedodd Community Leisure UK Cymru wrth y Pwyllgor fod cyfleusterau hamdden cynghorau yn gyson ymhlith y pum math o adeilad sydd â'r allyriadau mwyaf,²⁰¹ ac y bydd buddsoddi mewn datgarboneiddio a moderneiddio cyfleusterau hamdden a llyfrgelloedd yn sicrhau eu bod yn parhau i fod yn ddeniadol, yn hygyrch, ond hefyd yn ecogyfeillgar.²⁰²

229. Clywsom alwadau am strategaeth hirdymor o adeiladu adnewyddiadau. Yn ôl GLL (Better):

*"There's a transition we all need to go through on this journey to carbon neutral, reducing energy consumption. It's going to take a lot of capital, it's a big journey, we've all got to go on it together, and it's not about outsourcing or insourcing; it's about partnership working."*²⁰³

230. Nododd Ymddiriedolaeth Ddiwylliannol Awen nad oedd yn ymwybodol o gyllid cyfalaf y sector cyhoeddus y gallai ymddiriedolaethau hamdden neu ddiwylliannol fanteisio arno ar gyfer rhaglenni datgarboneiddio:

"What we don't have in Wales is that public sector decarbonisation capital scheme that we can access. We're doing a lot ourselves, but I would urge Government to think of

¹⁹⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 19

²⁰⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 110

²⁰¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 30

²⁰² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 182

²⁰³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 119

that, so that we can access the capital to really make a difference, not just to tackle the energy costs, but to get us to that net-zero position that we all want to get to.”²⁰⁴

231. Mae Llywodraeth Cymru yn darparu cyllid cyfalaf i Chwaraeon Cymru i'w weinyddu, y gellir ei ddefnyddio i gynorthwyo gyda datgarboneiddio cyfleusterau hamdden a'u gwneud yn fwy effeithlon o ran ynni. Cyhoeddwyd y rownd ddiweddaraf o gyllid, £3.1 miliwn, yn gynharach eleni.

232. O ran mynediad at gyllid Chwaraeon Cymru, clywsom, er bod y gronfa yn benodol i bartneriaid cenedlaethol fel awdurdodau lleol a chyrff llywodraethu cenedlaethol, nid oes unrhyw beth, mewn theori, yn atal y sefydliadau hynny a nodwyd [cyfleusterau sy'n cael eu rhedeg gan y gymuned] rhag cael sgysiau, nac yn atal yr awdurdod lleol, NGB, neu bartner cenedlaethol rhag dod i mewn ar eu rhan.²⁰⁵ Nododd Chwaraeon Cymru ei fod wedi ariannu nifer o sefydliadau, boed yn glybiau penodol, ymddiriedolaethau hamdden, cyfleusterau sy'n cael eu rhedeg gan y gymuned²⁰⁶. Er hynny, dywedodd fod “cwmpas yr her yn ymestyn y tu hwnt i allu'r arian cyfalaf sydd ar gael”.²⁰⁷

233. Yn yr un modd, dywedodd Cymdeithas Chwaraeon Cymru wrthym eu bod yn croesawu'r lefelau uchaf erioed o fuddsoddiad cyfalaf sy'n dod drwy Chwaraeon Cymru i'r sector, fodd bynnag:

“...local authority leisure services' capital requirements are probably quite a lot higher than those going through Sport Wales. And Sport Wales is funded to deliver sports development activity, for the most part, and shouldn't necessarily be expected to fund the capital requirements of local authority leisure provision, especially given the scale of them.”²⁰⁸

234. Dywedodd y Cynghorydd Carwyn Jones wrthym:

“...it is hard to access this money as a local authority outside the realms of grant funding from the Government, to be honest. I don't think there are many other avenues.”²⁰⁹

²⁰⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2022, paragraff 105

²⁰⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 27

²⁰⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 23 Mawrth 2023, paragraff 27

²⁰⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, [LALLS.03.Chwaraeon.Cymru](#)

²⁰⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 29 Mawrth 2023, paragraff 158

²⁰⁹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 364

235. Nododd Llywodraeth leol ddiffyg gweledigaeth posibl ar gyfer gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd cyhoeddus ynghyd â chyllid cyfalaf hirdymor. Dywedodd y Cynghorydd Carwyn Jones:

“Un peth sydd wedi gweithio’n eithriadol o lwyddiannus yma yng Nghymru ydy’r polisi ysgolion unfed ganrif ar hugain, lle roedd hi’n bolisi lle oedd yna £1.4 biliwn i’w fuddsoddi tuag at greu rhyw 150 o ddarpariaethau addysg newydd. Ond un peth sydd gennym ni ddim yn y maes rydym ni’n ei drafod heddiw ydy polisi o’r fath: beth ydy’n gweledigaeth ni i hamdden, llyfrgelloedd a darpariaeth ar y cyd i’r dyfodol? Pe buasai yna bolisi yng Nghymru i fuddsoddi dros yr 20, 30 mlynedd nesaf ar ddarpariaeth, buasai awdurdodau wedyn yn gallu gweithio ar y cyd, yn gwybod bod yna grant cyfalaf i gael, i roi hybiau newydd, effeithiol yn eu lle, i ddarparu y gwasanaeth aml-asiantaeth yma i’n trigolion.”²¹⁰

236. Myfyriodd y Cynghorydd Rob Stewart ar faint yr her i ddatgarboneiddio ei adeiladau yn Abertawe yn unig, er ei fod yn edrych ar yr ystad ehangach ac nid cyfleusterau hamdden a llyfrgelloedd yn unig:

“We’ve worked on the detail of our net-zero targets for the council for 2030, and I think we came up with a figure of about £700 million if we wanted to decarbonise the whole of our estate. I think, in the most recent budget, the allocation was about £20 million for that purpose. So, if we’re serious about doing those sorts of things, not just in leisure, but in all of our services, then we’re going to have to find a lot more money and attract a lot more investment in order to do that.”²¹¹

237. Yn ôl y Cynghorydd Stewart y realiti yw na fydd modd codi rhai o’r adeiladau, waeth a ydynt at ddibenion hamdden, llyfrgelloedd neu wasanaethau eraill, i’r math o safonau y bydd eu hangen arnom.²¹² Ategwyd hyn gan y Cynghorydd Carwyn Jones a ddywedodd fod angen cyflymu pethau ar fyrder o ran cyllid cyfalaf er mwyn cyrraedd sero net erbyn 2030, ond:

²¹⁰ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 320

²¹¹ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 359

²¹² Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 359

“efallai fod yna rai adeiladau sydd wedi pasio'r pwynt lle medrwch chi rili fynd i wario—rhoi sticking plaster neu throw good money after bad felly yw efo rhai adeiladau.”²¹³

238. Mae papur tystiolaeth y Dirprwy Weinidog yn cyfeirio at ddata Hamdden Cymunedol sy'n awgrymu bod gweithredwyr hamdden eisoes wedi buddsoddi mewn systemau ynni-effeithlon lle y gallant. Fodd bynnag, mae bron i ddwy ran o dair o'r ystad hamdden yn heneiddio ac nid oes modd eu hadnewyddu bellach. Mae'n tynnu sylw at yr heriau sy'n wynebu darparwyr hamdden gyda'r pwysau ariannol presennol, gan nodi “na all ymddiriedolaethau hamdden fuddsoddi ymhellach mewn datgarboneiddio ac adnewyddu cyfleusterau.” Mae'n nodi, er bod canolfannau hamdden a phyllau nofio awdurdodau lleol yn wynebu heriau refeniw enbyd, bod “diffyg buddsoddiad cyfalaf yn fater mwy dybryd, yn enwedig yng nghyd-destun ymrwymiad Llywodraeth Cymru i sicrhau economi digarbon”.²¹⁴

239. Mae papur y Dirprwy Weinidog yn parhau drwy dynnu sylw at y ffaith y “gall Awdurdodau Lleol a sefydliadau sector cyhoeddus eraill fanteisio ar gymorth technegol ac ariannol Gwasanaeth Ynni Llywodraeth Cymru i wneud eu pyllau nofio a'u canolfannau hamdden (gan gynnwys y rhai a reolir gan ymddiriedolaethau hamdden) yn fwy ynni effeithlon.” Mae'r papur hefyd yn nodi bod Llywodraeth Cymru wedi “ymrwymo £16m o arian cyfalaf dros y ddwy flynedd nesaf i Chwaraeon Cymru i ddatblygu cyfleusterau ledled Cymru, sy'n cynnwys helpu i wella cyfleusterau chwaraeon gyda mesurau arbed ynni.”²¹⁵

240. Yn ei thystiolaeth lafar, dywedodd y Dirprwy Weinidog wrth y Pwyllgor:

“...the level of local authority funding has increased significantly, including capital funding, and so it is a matter for local authorities to determine how they address their net-zero objectives across their estates, including sports and leisure facilities.”²¹⁶

241. Dywedodd nad oes gan Lywodraeth Cymru unrhyw gynlluniau ar hyn o bryd i ddatblygu cynllun tebyg i'r Rhaglen Addysg ac Ysgolion ar gyfer yr 21^{ain} Ganrif ar gyfer gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd, gan nodi:

²¹³ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 4 Mai 2023, paragraff 361

²¹⁴ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, 24 Mai 2023, [Papur 5](#)

²¹⁵ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, 24 Mai 2023, [Papur 5](#)

²¹⁶ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 119

“...this is very much a service that is delivered via local authorities, and we are trying to support local authorities to be able to do that with the level of funding that we are able to deliver.”²¹⁷

242. Dywedodd y Dirprwy Weinidog hefyd ei bod yn gobeithio bod Llywodraeth Cymru yn gwneud digon i hyrwyddo ei Gwasanaeth Ynni:

“...that is something that I’m always happy to take back and have a look at...if there is any concern that what is available isn’t reaching the parts that it should reach, because...we do engage with the sector at a specific level, but if we have to look further and wider than that, then I’m quite happy to do so.”²¹⁸

Ein barn ni

243. Mae heriau sylweddol yn wynebu awdurdodau lleol ac ymddiriedolaethau wrth ddatgarboneiddio cyfleusterau hamdden a llyfrgelloedd sy’n heneiddio, sy’n destun pryder arbennig o ystyried cynllun Sero Net Llywodraeth Cymru.

244. Rydym yn pryderu nad yw rhai ymddiriedolaethau yn ymwybodol y gallant fanteisio ar yr arian cyfalaf sydd ar gael i wneud cyfleusterau hamdden yn fwy ynni effeithlon a chynaliadwy, sy’n cael ei weinyddu gan Chwaraeon Cymru. Mae angen mynd i’r afael â hyn ar frys o gofio bod nifer o weithredwyr hamdden angen cymorth ar fyrder.

Argymhelliad 16. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn archwilio sut y gall godi ymwybyddiaeth o’r cymorth i ddatgarboneiddio cyfleusterau hamdden a llyfrgelloedd.

245. Waeth beth fo’r cyllid sydd ar gael ar hyn o bryd, credwn fod angen i Lywodraeth Cymru fuddsoddi mwy mewn datgarboneiddio a moderneiddio cyfleusterau hamdden a llyfrgelloedd fel mater o frys. Rydym yn pryderu na fydd y cyllid presennol yn mynd yn ddigon pell, yn enwedig o ystyried y bydd yn amhosibl dod â rhai adeiladau i fyny i’r safon. Rydym hefyd yn pryderu bod datgarboneiddio cyfleusterau hamdden a llyfrgelloedd fel pe bai’n llai o flaenoriaeth, o’i gymharu â gwasanaethau awdurdodau lleol eraill. Mae hyn yn ein synnu os yw Llywodraeth Cymru am gyrraedd ei thargedau Carbon Sero Net.

²¹⁷ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 119

²¹⁸ Y Pwyllgor Llywodraeth Leol a Thai, Cofnod y Trafodion, 24 Mai 2023, paragraff 122

246. Rydym yn cytuno â rhanddeiliaid bod angen strategaeth hirdymor ar gyfer moderneiddio a datgarboneiddio. Mae'n ymddangos bod diffyg gweledigaeth ar gyfer gwasanaethau hamdden a llyfrgelloedd cyhoeddus ynghyd â chyllid cyfalaf hirdymor. Byddem yn croesawu polisi tebyg i Raglen Addysg ac Ysgolion yr 21ain Ganrif i sicrhau bod ein cyfleusterau hamdden a llyfrgelloedd yn addas ar gyfer y dyfodol. Fodd bynnag, rydym hefyd yn cydnabod bod angen cymorth yn gynt o lawer ar wasanaethau hamdden a llyfrgelloedd i wella effeithlonrwydd ynni eu cyfleusterau. Felly, byddem yn annog Llywodraeth Cymru i ystyried hefyd pa gyllid tymor byr ychwanegol y gellid ei ddarparu i wasanaethau hamdden a llyfrgelloedd tuag at ddatgarboneiddio.

Argymhelliad 17. Rydym yn argymhell bod Llywodraeth Cymru yn buddsoddi mewn cefnogi datgarboneiddio ac adnewyddu cyfleusterau hamdden a llyfrgelloedd ledled Cymru. Dylai hyn gynnwys atebion tymor byr, yn ogystal â strategaeth hirdymor, i helpu awdurdodau lleol a darparwyr cyflenwi i wella effeithlonrwydd ynni eu cyfleusterau ar frys.

Rhestr o sesiynau tystiolaeth lafar.

Rhoddodd y tystion a ganlyn dystiolaeth lafar i'r Pwyllgor ar y dyddiadau a nodir isod. Gellir gweld trawsgrifiadau o'r holl sesiynau tystiolaeth lafar ar dudalen [we'r Pwyllgor](#).

Dyddiad	Enw a sefydliad
23 Mawrth 2023	<p>Jennifer Huygen, Pennaeth Polisi a Phartneriaethau Strategol, Community Leisure UK</p> <p>Owen Hathway, Cyfarwyddwr Cynorthwyol ar gyfer Buddsoddiadau, Dirnadaeth, Polisi a Materion Cyhoeddus, Chwaraeon Cymru</p> <p>Glenn Bowen, Prif Weithredwr Dros Dro, Cwmpas</p> <p>Lyn Cadwallader, Prif Weithredwr, Un Llais Cymru</p>
29 Mawrth 2023	<p>Diana Edmonds, Cyfarwyddwr Llyfrgelloedd Cenedlaethol, GLL (Better)</p> <p>Mark Sesnan, Prif Swyddog, GLL (Better)</p> <p>Richard Hughes, Prif Weithredwr, Ymddiriedolaeth Ddiwylliannol Awen</p> <p>Sara Mogel, Cadeirydd, Aura Cymru</p> <p>Sian Williams, Rheolwr Datblygu Hamdden, Aura Cymru</p> <p>Matthew Williams, Rheolwr Polisi a Chyfathrebu, Cymdeithas Chwaraeon Cymru</p> <p>Fergus Feeney, Prif Swyddog Gweithredol, Nofio Cymru</p> <p>Dominic MacAskill, Ysgrifennydd Rhanbarthol, UNSAIN Cymru</p>
4 Mai 2023	<p>Amy Staniforth, Rheolwr Perthnasoedd, Sefydliad Siartredig Llyfrgellwyr a Gweithwyr Gwybodaeth Cymru</p>

Dyddiad	Enw a sefydliad
	<p>Nicola Pitman, Cadeirydd, Cymdeithas Prif Lyfrgellwyr Cymru</p> <p>Chris Neath, Rheolwr Rhwydwaith, Rhwydwaith Cymheiriaid Cenedlaethol Llyfrgelloedd a Reolir gan y Gymuned</p> <p>Sharon Davies, Pennaeth Addysg, Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru</p> <p>Y Cyngorydd Carwyn Jones, Deilydd Portffolio - Corfforaethol a Phrofiad y Cwsmer, Cyngor Sir Ynys Môn</p> <p>Y Cyngorydd Rob Stewart, Arweinydd, Cyngor Abertawe</p>
24 Mai 2023	<p>Dawn Bowden AS, Dirprwy Weinidog y Celfyddydau, Chwaraeon a Thwristiaeth</p> <p>Jason Thomas, Cyfarwyddwr Diwylliant, Chwaraeon a Thwristiaeth, Llywodraeth Cymru</p> <p>Neil Welch, Pennaeth Chwaraeon, Llywodraeth Cymru</p> <p>Mary Ellis, Pennaeth Llyfrgelloedd, Archifau a Gwydnwch, Llywodraeth Cymru</p>

Rhestr o'r dystiolaeth ysgrifenedig

Rhoddodd y bobl a'r sefydliadau a ganlyn dystiolaeth ysgrifenedig i'r Pwyllgor. Gellir gweld yr holl ymatebion i'r ymgynghoriad a gwybodaeth ysgrifenedig ychwanegol ar [**wefan y Pwyllgor**](#).

Cyfeirnod	Sefydliad
LALLS 01	Cymdeithas Prif Lyfrgellwyr Cymru
LALLS 02	Community Leisure UK Cymru
LALLS 03	Chwaraeon Cymru
LALLS 04	Cwmpas
LALLS 05	Comisiynydd Pobl Hŷn Cymru
LALLS 06	UNSAIN Cymru
LALLS 07	Cymdeithas Chwaraeon Cymru
LALLS 08	Nofio Cymru
LALLS 09	CILIP Cymru
LALLS 10	Rhwydwaith Cymheiriaid Cenedlaethol Llyfrgelloedd a Reolir gan y Gymuned
LALLS 11	Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru
LALLS 12	Archwilio Cymru